

- G. Et Partie af samme Ben fra den modsatte Side, med Leiet, hvort det langstrakte Individ fandtes.
- I *Tomopteris*-Anneliden i Omrids (efter *Leuckart* og *Pagenstecher* i *Joh. Müllers Arch. f. Anat. og Phys.* 1858. Tab. XX. Fig. 7).
- K. *Mesotrocha sexoculata* (Chætopterlarve). (*Müll. Arch.* 1847. Tab. VIII. Fig 1) i Omrids (formindsket).
- L. Hovedet af *Phyllodoce laminosa* (*Audouin* og *M. Edwards* Annelid. pl. 5 A. fig. 1).
- M. Samme af *Nereis Marionii* (ibid. pl. 4 A. fig. 1).

Professor *Steenstrups* Bemærkninger med Hensyn til Professor *Worsaaes* Foredrag i Videnskabernes Selskab den 25de Januar 1861

over

Stenalderens Tvedeling,

fremsatte i samme Møde og i Mødet den 8de Februar 1861.

Naar jeg allerede under selve det Foredrag, som min ærede Collega, Hr. Professor *Worsaae*, nu meddelte Selskabet, udbad mig Ordet, for umiddelbart til Foredraget at kunne knytte flere Bemærkninger, der ifølge de faldne Udtalelser trængte til en øieblikkelig Meddelelse, saa havde jeg dertil en flerdobbel Grund.

Foredraget gik, som vi hørte, ud paa at hævde Rigtigheden af den af Hr. Prof. *Worsaae* tidligere fremsatte Anskuelse om en *Tvedeling af Stenalderen* *); ifølge denne skulde her i Norden Stenalderen sondre sig i tvende større Kulturtilstande: en *ældre*, raare, næsten barbarisk og en *ynge*, langt mere *udviklet*, næsten civiliseret, *hvil* udtrykt i Affaldsdyngernes, *denne* i Gravkamrenes Indhold; hver af disse Kulturer skulde derhos

*) Kgl. D. Vidensk. Selsk. Oversigt for Marts 1859, S. 93—117.

efter al Sandsynlighed have hersket igjennem et langt Tidsrum, og saaledes vilde den førstes Begyndelse og den sidstes Afslutning ligge meget langt fra hinanden, om end begge Kulturer for en kortere eller længere Tid ved allehaande Overgangstilstande havde gaaet over i hinanden. Forsvaret for denne Tvedeling faldt væsentlig i to Dele; paa den ene Side søgte Foredraget nemlig at imødegaae og afkræfte de Indvendinger, der tidligere her i Selskabet af mig*) vare blevne fremsatte imod denne Tvedeling eller rettere sagt: imod Forfatterens Bevisførelse for denne; paa den anden Side søgte det at forøge Rækken af de Kjendsgjæringer, der formentlig skulde tale for den. Skjøndt jeg ikke kan dele min Collegas Mening om den Bevisstyrke for Tvedelingens Naturlighed og Rigtighed, der mentes at være i de iøvrigt meget vigtige og interessante Kystfund, hvorom den sidste Halvdel af Foredraget gav os nærmere Oplysninger, og jeg ogsaa i denne Henseende maa tillade mig at fremsætte enkelte Bemærkninger, saa er det dog ikke denne Side af Foredraget, der særligt fordrer et øieblikkeligt Gjensvar, og mine Bemærkninger herom udsætter jeg gjerne til et følgende Møde; men hvad der paalægger mig det som Pligt, saavel imod mig selv som imod den Comitee, hvis Undersøgelser have fremkaldt de Resultater, hvorpaa vor Collegas Anskuelser om Tvedelingen for en saa væsentlig Del ere støttede, øieblikkeligen at tage Ordet, er dels den meget besynderlige og aldeles urigtige Maade, hvorpaa Professor *Worsaae* havde opfattet de af mig tidligere her i Selskabet meddelte Jagttagelser og anstillede Betragtninger over Landets almindelige ældste Kulturforhold og de derpaa støttede Indvendinger imod den af ham fremsatte Tvedeling af Stenalderen; dels enkelte i Foredragets Løb henkastede Ytringer om Comiteens Undersøgelser, der ikke kunne andet end opfattes vrangt eller paa en Maade, som disse Undersøgelser ikke kunne være tjente med, og som de heller ikke have fortjent. Jeg

*) Kgl. D. Vidensk. Selsk. Oversigt for April 1859, S. 171—191.

skylder imidlertid strax at bemærke, at om end saaledes mine Ytringer ikke kunne undgaae for en stor Del at blive hvad man i vore parlamentariske Forsamlinger vilde kalde personlige Bemærkninger, saa ville de dog findes tillige væsentligen at angaae Hovedpunkterne i det reiste Spørgsmaals Besvarelse, og jeg tør vistnok saameget mere udbede mig Opmærksomhed for dem, som de forhaabentlig turde bidrage til, at det endelig vil gaae op for Oldforskerne, hvad det egentlig er, det ved Drøftelsen af denne Sag kommer an paa, hvilket jeg desværre maa bekjende, at det aldeles ikke er lykkedes mit første Indlæg at gjøre forstaaeligt for den Collega og Ven, imod hvem jeg her træder op.

Saasnart det altsaa maa være mig tilladt i dette Møde med faa Ord at henpege paa de store Misforstaaelser, som aabenbart, saa ufatteligt dette iøvrigt end er mig, ifølge det hele Foredrag maae have fundet Sted baade med Hensyn til Naturen af de Indvendinger, jeg har gjort imod den fremsatte Tvedeling af Stenalderen, og af den Maade, hvorpaa disse Indvendinger ialfald maatte imødegaaes, hvis de i det Hele skulde svækkes i deres Betydning, skal jeg udsætte til et følgende eller senere Møde nærmere at gennemgaae flere af Sagens Hovedpunkter. Under Fremstillingen af disse vil det neppe mangle mig paa Leilighed til at berøre og berigtige det Meste af det Øvrige, der ikke turde hengaae aldeles uomtalt.

I mit Foredrag af 15de April 1859, hvortil Professor W. saa ofte har henvist i sit Foredrag, yttrede jeg uden al Forbehold, at der for mig ikke endnu var den ringeste Grund til at hensætte Affaldsdyngerne til et andet Tidsrum end de store Gravkamre, og at jeg maatte betragte Dyngedannerne og Gravbyggerne for at være samtidige, og Gravkamre for at være Dyngedanneres Begravelsessteder. Jeg betonede stærkt, at den Forskjel, der fandtes i Form og Bearbejdelse af de Redskaber, som tilhørte de tvende Klasser af Mindesmærker, og paa hvilken Prof. W. særlig støtter sin Tvedeling af Kulturen og derved atter Tvedelingen af det hele Tidsrum, kunde have, og efter min

Mening ogsaa havde, sin simple Grund deri, at disse Redskaber vare anvendte i to ulige Retninger af Kulturlivet, hvoraf den ene fordrede velforarbejdede Redskaber, den anden derimod kunde nøies med raaere og mindre bearbejdede Former, og at man da følgelig ikke kunde paavise nogen Forskjel i Kultur, ved at pege hen paa en ulige Bearbejdelse af saa forskjellige Grupper af Redskaber. De raatformede Gjenstande fra Affaldsdyngerne formodede jeg fornemlig anvendte til de forskjellige Arter af Fiskerie, som Urfolket ifølge Dyngernes Indhold har drevet i saa stor en Scala (Fiske-, Østers-, Musling- og Sneglefangsten), og de tilhørte da en hel anden Virksomhed end de Stenredskaber, der i Form af Øxer, Landse- og Spydblade, Pilspidser, Dolke i saa stor Mængde i Gravkamrene ere blevne medgivne de Afdøde ligesom til en Fortsættelse af Livet efter Døden. Som et ikke uvæsenligt Hensyn at tage ved Sammenligningen af den Bearbejdelse, der var bleven Redskaberne fra de to Mindesmærker til Del, erindrede jeg om, at i Affaldsdyngerne de fleste Redskaber maatte være at betegne som tilfældigen tabte og efterladte paa Stedet, medens i Gravhøiene Redskaberne vare med Overlæg nedlagte til den Afdøde, og at man altid havde medgivet denne gode og brugbare Redskaber, upaatvivlelig endog Sammes bedste og smukkeste. Forsaavidt det maatte synes, som om Gravkamrenes og Dyngernes Indhold alligevel stode uden nogen indre Forbindelse, undlod jeg slutteligen ikke at lægge Vægt paa, at dels faktisk flere af Gravkamrenes Redskaber, om end i ringe Antal, vare fundne i Kjøkkenmøddingerne, dels flere af de Former, der ansaaes karakteristiske for disse sidste, virkelig vare paatrufne i Gravkamrene, og at der var særdeles god Grund til at antage, at de endogsaa vare meget ofte blevne fundne deri, men uden at paaagtes, dels endelig, at der i Kjøkkenmøddingernes Indhold var baade aldeles uforkastelige og talrige indirekte Vidnesbyrd om, at Dyngedannerne havde været i Besiddelse af saadanne Redskaber, som dem, der forekomme i Gravkamrene. Denne, som mig synes, baade naturlige Opfattelse og simple Tankegang — der maatte

føre til fremdeles at antage en Slags Identitet imellem Gravbyggerne og Dyngedannerne — er det som nu i det hørte Foredrag har saa stærkt metamorphoseret sig, at jeg knap kan kjende et eneste Træk deraf igjen. Ifølge dette erfarer jeg, at jeg skal have den Anskuelse, at de ovennævnte simple og raaere Former af Redskaberne kun havde været anvendte i det daglige Liv her paa Jorden, medens velformede (velhugne og velslebne) vare bestemte alene for Livet hinsides Graven og vare gjorte alene til Ære for den Afdøde; fremdeles *den*, at det ikke er den Afdødes egne bedste Vaaben og Redskaber, der bleve ham medgivne i Graven, men Tidsalderens, endvidere *den*, at ingen raa Redskaber forekom i Gravkamrene, foruden flere andre, mindre vigtige Opfattelser, der hænge sammen med hine. Om denne Række af Misforstaaelser maatte jeg først erindre, da de nemlig som de sammenholdende Traade gaae igjennem den større Del af Foredraget, og det allerede deraf maa blive klart, hvor meget af dettes Indhold der slet ikke vedkommer mig eller den Sag, jeg hævder. Men ved Siden heraf gaaer der en anden Række, ifølge hvilken Foredraget mener, at mine Undersøgelser af de i Kjøkkenmøddingerne og Gravkamrene fundne Knokler kunde paaberaabes som Støtte for, at man i Stenkamrenes Tid ikke, som i Dyngernes, havde kun et enkelt Husdyr (Hunden) men en talrigere Husdyrstand (Tamoxen, Hesten). I den Henseende maa jeg strax bemærke, at ikke et eneste af de flere citerede Steder indeholder mindste Vidnesbyrd herom.

Det er kun i Forbigaaende, at jeg allerede her tilbagekalder i Tilhørernes Erindring, at hverken jeg, eller Andre, have beraabt os paa den lange Række af usikre eller tvivlsomme Tilfælde, i hvilke Sager af bedre Forarbeidelse skulle være fundne i Dyngerne, men kun paa den lille Brøkdal af dem, der blev forevist ved mit Foredrag og om hvilke Professor W. i det Hele synes enig med mig; men derimod maa jeg bestemt fremhæve, at den Maade, hvorpaa Undersøgelsen af Kjøkkenmøddingen ved Havelse udførtes af Komiteen, ikke berettiger til den Bortforklaring eller til den i Foredraget givne løse Antydning

af, hvorledes disse enkelte bedre Sager kunde være nedkomne paa de Steder, hvor de fandtes; at der ved Undersøgelserne er anvendt al den Kritik, Forholdene til hver Tid og Sted maatte opfordre os til, er en Indrømmelse, som det antiqvariske Medlem af Comiteen sikkert vil være de to andre Medlemmer skyldigt.

Disse klare Bemærkninger maatte det være mig tilladt strax at knytte til Foredraget, forbeholdende mig i et senere Møde at komme tilbage til dette i flere Videnskaber indgribende Spørgsmaal, og navnlig til hvad der udgjør Hovedpunkterne i dette, naar det *videnskabeligt* skal drøftes og et nogenlunde sikkert Resultat skal naaes.

(I Mødet den 8de Februar.)

Det Spørgsmaal, Professor *Worsaae* i sit Foredrag i forrige Møde (den 25de Januar) har søgt at drøfte paany i vort Selskab, har ikke tabt i *Betydning*, siden det første Gang drøftedes imellem os her. Det *allerældste* Tidsrum af Menneskeslægtens Tilværelse i Europa fængsler hvert Aar mere og mere ikke blot den særlig Fagkyndiges men ogsaa den almindelig Dannedes Opmærksomhed og sætter en Mængde, mere eller mindre videnskabelige Kræfter i Bevægelse. Det tegner endog til, at dette Tids-Afsnit af Menneskeslægtens Historie i enkelte Lande (Frankrig, England) vil for den nærmeste Tid blive et Modestudium — noget som dog ikke ubetinget kan kaldes synderlig heldigt for dette yngste Kapitel af en selv saa ung og saa lidet grundfæstet Videnskab, som Archæologien er; thi det er Modemners Lod at blive behandlede baade af *for Mange*, og af *Hver især for lidt*. At Oldforskningen i Skandinavien stod paa en noget fastere Grundvold end i *de fleste* andre Lande, har længe været almindeligen erkjendt, og det vist med Rette. Det tør derfor ikke forundre os, om man finder umiskjendelige Hentydninger til, at man i andre Lande ogsaa ved disse nyeste

Undersøgelser over dette allerældste Tidsrum af den europæiske Kultur har vendt Øiet temmelig stadigen imod Skandinavien, for at see, hvorvidt Udtalelserne fra Lande, der i disse Retninger ere bedre gennemforskede, vilde stemme med hvad der mentes at fremgaae af de engelske og franske Undersøgelser. Jeg tager derfor ganske vist ikke meget feil, naar jeg mener, at *en videnskabelig Drøftelse* af den af Professor *Worsaae frem-satte Tvedeling* af Stenalderen har ikke blot Betydning for vore Landes Vedkommende, men indirekte ogsaa for andre Lande og for Archæologien ialmindelighed, og, som det af Professor *Worsaaes* sidste Foredrag er blevet mig aldeles klart, er en saadan Drøftelse endogsaa mere nødvendig nu end tidligere. Nu vilde det efter min Mening være at svigte Videnskaben, hvis man undlod at klare det reiste Spørgsmaal, saavidt vore Kjendsgjæringer tillade det, og heri er der altsaa for mig en tilstrækkelig Opfordring til paany at forsøge at bringe Sagen ind igjen under Synspunkter, som jeg anseer for de rigtigere.

Spørgsmaalet, som Professor *Worsaae* ved sin Hypothese har indanket for Videnskabens Domstoel er, som bekjendt, dette, *hvorvidt de Mindesmærker, vi her i Landet have fra Stenalderen, eller fra den Tid, da Beboerne endnu ikke kjendte Metaller eller Metallers Brug, antyde en meget forskjellig Grad af Kultur*, saa at de med nogen Sandsynlighed kunne betegne ligesom tvende Afsnit i een og samme Kulturudviklings Gang eller endog to paa hinanden følgende Kulturer, og som saadanne altsaa kunne betragtes som hidrørende fra to forskjellige Tidsrum («Tidsaldere»). Professor *Worsaae* — og det er bekjendt, at han iblandt vore Oldforskere langtfra ikke staaer ene med disse Anskuelser — mener, at man i disse Mindesmærker finder bestemte Udtryk i det mindste for tvende Kulturer, som han anerkjender for meget forskjellige og i Tiden vel afsondrede fra hinanden. Om der endog har været en Overgang fra den ene til den anden, saa tillægger han dog hver især af dem en

meget lang Varighed. Denne min Collega seer saaledes en yderst raa, barbarisk og neppe begyndende Kultur udtalt i Alt, hvad der forefindes i de langs med vore Kyster og Fjorde liggende og nu saa velbekjendte Kjøkkenmøddinger eller Affaldsdynger fra Stenalderen, og ligeledes i Alt, hvad de under meget lignende Forhold iagttagne Kystfund hidtil have frembudt og hvoraf saameget blev fremvist under Professorens sidste Foredrag. En anden og langt høiere Kultur aabenbarer sig derimod efter hans Anskuelse i alle de talrige Gjenstande fra Stendysserne og Stenkamrene, og disse lader han altsaa repræsentere et senere Tidsafsnit — en *virkelig*, civiliseret Kulturtilstand, ja endog en saa langt fremrykket, at han paa den ene Side ikke tør nægte den baade Kjendskab til Metaller og Bistand af Metaller til deres Stenredskabers Forfærdigelse og paa den anden Side tilkjender den en hel Husdyrstand, medens den ældre Stenalder kun havde *eet Husdyr*, Hunden. Begge hans Tidsaldere ere imidlertid, det indrømmer han, kun meget eensidigen kjendte; den ældre, ren barbariske Befolkning skal kun have efterladt sig de Mindesmærker, vi kjende som Affaldsdynger og Kystfund, og vi skulle ingen Gravsteder have fra deres Tid; omvendt have vi kun Begravelserne til den senere, saa langt høiere staaende Befolkning, og iøvrigt ingen andre Mindesmærker om deres daglige Liv, end de Redskaber, som selve Gravkamrene indeholde, og de dermed fuldkommen overensstemmende Redskaber, som dels tilfældigen, dels paa Grund af senere Forstyrrelser af Gravhøiene ere blevne spredte over Marker og i Moser.

Førend Prof. *Worsaae* fremsatte sin ovennævnte Tvedeling af Stenalderen, var den gængse Anskuelse, — hvilken man saagodtsom havde modtaget umiddelbart fra selve Mindesmærkerne —, at alle disse hørte til een og samme Kultur og hidrørte fra eet og samme større Tidsrum, at hine store Dynger af Kjøkkenaffald, som Minder efter et Antal Beboeres kortere eller længere Ophold paa eet og samme Sted, dannede simpelthen et Supple-

ment til Gravkamrene og røbede os een Side af Urfolkets mindre kjendte Liv, medens en anden Side af dette gik tydeligen frem af de talrige Redskaber, der ligesom til Fortsættelse af Jorde-Livet efter Døden vare medgivne de Afdøde i Graven og nedlagte i Steinkamrene. Denne Anskuelse har jeg ikke allene vedkjendt mig, men den har jeg ogsaa paa vor Videnskabs Vegne bestemt forsvaret ligeoverfor de ikke sandsynliggjørende og endnu mindre tilfredsstillende Grunde, hvorpaa en Henførelse af disse Mindesmærker til forskjellige og langt fra hinanden liggende Tider støttedes. Ikke som Udtryk for *to Kulturer*, der afløste hinanden, men som Udtryk for *to Kultursider* vilde jeg betragte de tvende Klasser af Mindesmærker, og skjøndt jeg indrømmede og indrømmer, at en Tvedeling af det upaatvivlelig meget lange Kulturtidsrum, som vi kalde Stenalderen — saafremt det virkelig maatte vise sig, at dette efter erkjendelige Mærker opløste sig i to (eller maaskee flere) forskjellige Underafdelinger — vilde medføre sine store Goder for vore naturhistoriske Undersøgelser over Landets ældste Fauner og Florer, saa maa jeg dog endnu fastholde denne Anskuelse. — At fastholde den, er mig nu imidlertid ikke nok, jeg maa hævde den, som den, der ifølge alle Kjendsgjæringer og naturlige Slutninger for Øieblikket synes den ene naturlige, og det saameget bestemtere, som de fleste Archæologer i deres Ytringer om disse gamle Tider — og ogsaa vor Collega Worsaae i sit sidste Foredrag — paa en vidunderlig Maade forbisee de allervæsenligste Forhold og røbe, at de endnu ikke have faaet Øiet aabnet for, hvad det ved dette vigtige Spørgsmaals Afgjørelse kommer an paa, hvad ikke.

Dette er Spørgsmaalets egentlige Kjerne: om der i vore Mindesmærker og da navnlig i Kjøkkenmøddingerne, Affaldsdyngerne, paa den ene Side, Stenkamrene, Begravelserne, paa den anden Side, er Udtryk for **to forskellige Kulturer**, der gaae i samme Retning eller høre til samme Side af Livet, eller der kun er Udtryk for **to forskellige Retninger**

eller Sider af een og samme Kulturtilstand? Da de nævnte Mindesmærker naturligvis maa give os det her forlangte Udtryk igjennem de i saa uhyre Mængde i hvert af dem opbevarede Redskaber og Kunstprodukter af al Art, træder Spørgsmaalet allerførst ligesaa bestemt som simpelt frem saaledes: *De i Form og Forarbeidelse saa simple og raa Redskaber o. s. v., der udgjøre den store Hovedsum af hvad vi hidtil have faaet frem af Affaldsdyngerne, ere de lavede til og anvendte i samme Öiemed* og **Retning af Livet**, som de med Hensyn til Form og Forarbeidelse saa langt fuldkommene Redskaber o. s. v., der udgjøre den store Hovedsum af den Rigdom, vi af saadanne finde i Stenalderens Gravkamre? Hvis de Redskaber, der her skulle sammenlignes, ikke have havt samme eller omtrent samme Bestemmelse og Brugsanvendelse, hvorledes vil man da efter Forskjellighederne i Redskabets Form bedømme den Forskel i Aandsudviklingen, der skulde ytre sig i, at Redskabet i Anlæg og Form mere eller mindre vel svarede til sit Formaal? og hvorledes vil man bedømme den anden Side af Sagen, *Bearbejdelsen*, dels det Herredømme over Materialet, som Bearbejderne have havt, dels den Omhu, som de ifølge deres Culturtrin have villet anvende paa Redskaberne, naar Bearbejderne aldeles ikke havde til Hensigt at danne Redskaber til det Brug, man supponerer, men til et ganske andet*)? Det er

*) Hvor mangfoldige Redskaber have ikke den almindelige Form af en *Kîle*, og hvor forskjellig maa ikke denne *Kîleform* udarbeides efter dens forskjellige Anvendelse, om den nemlig blot skal virke fornemlig med *Sidefladerne*, som *Spaltekilen*, eller med *Eggen*, som *Meisel*, eller som *Kîleøxe*, eller som *Spaanøxe* eller som visse *Former af Knive* (Skomagernes *Skraaknive*, *Stemmejernet*, Grønlændernes *Ulemik* f. Ex.), eller som uden specielt at virke med *Eggen* eller *Siderne*, kun ved sin *almindelige Kîleform* skal gaae let igjennem løsere Media — f. Ex. *Kilspader* eller *kîleformede Medesænke* eller *Pilkesænke* til Fiskeredskaber o. s. v. (f. Ex. Blækspruttedræggen).

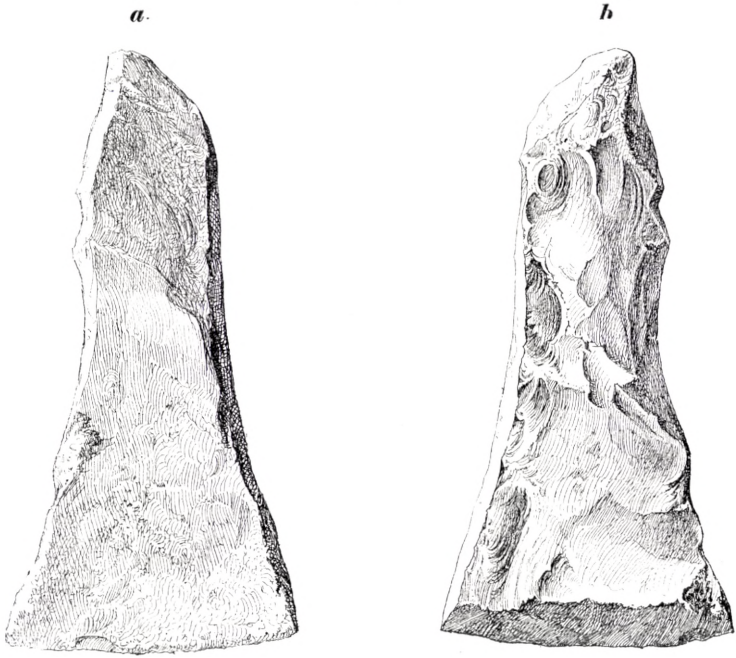
Er det ikke den samme *almindelige Kamform*, der gaaer igjennem mange grove Kamme, Hestens *Mankekam*, og den *simple Hegl* til Hamp eller Bast med kun een Rad større Tænder, igjennem Lappernes *Bær-*

altsaa en *aldeles ueftergivelig* Fordring, at man ved en saadan Sammenligning allerførst maa være paa det Rene med, om man har med nogenlunde *ensartede* Redskaber at gjøre, thi hvis ikke, har jeg sagt og jeg gjentager det, regner man med uensartede Størrelser og bygger paa den løse Sand. Dette er saa simpelt, synes mig, at der ikke bør dvæles længere derved.

Af vore mange Rapporter til Selskabet over Fremgangen af de med dets Understøttelse anstillede geologisk-antiquariske Undersøgelser vil det være noksom bekjendt, *hvor ligeartede de forskjellige Affaldsdyngers Indhold af Redskaber og Kunstprodukter i det Hele* ere, og hvor overraskende den ene Dyng svarer til den anden; ligesaa bekjendt vil det derhos være, hvor *simple i Formen*, hvor *raae i Udforelsen* de Stenredskaber ere, der udgjøre Hovedmassen i Dyngerne, men dette Karaktertræk vil nu iøvrigt staae saameget friskere i Minde, som min Collega under sit Foredrag fremviste saa stor en Række af Redskaberne fra Dyngerne og fra de i disse Henseender aldeles overensstemmende Kystfund. Saa raae Redskaberne ere, saa mangfoldige ere de tillige i Biformer og Overgange, og Professor *Worsaae* har fuldkommen Ret i sine Udtryk, at de afbildede

plukkere (til at kæmme Bærrene af *Sortebærrevlerne*), igjennem det Fiskeredskab, vi kalde *Lysteren*, o. s. v.?; Størrelsen er endog omtrent den samme i alle disse Redskaber; men til disse Kammens forskjellige Formaal vil der være en meget forskjellig Bearbejdelse af Kamformen og forskjellig Omhu anvendt i det Enkelte, eftersom Kammen er en Bærplukker, en Hegl eller en Fiske-Lyster, og det uafhængigt af det Materiale, hvoraf disse Redskaber forfærdiges. Den samme almindelige *Lancetform*, som *Landsebladet* eller *Landsespidsen* ialmindelighed have, have ogsaa mange *Pilkestene* eller *Sænkestene* for Fiskekrogen; men for at trænge ind i Vildtet, er Lancetformen ikke tilstrækkelig, dens Spids og Rande maa dertil være skarpe og jævnt-tilhugne om ikke jevne; til *Pilkesænkets* Brug er dette derimod ikke nødvendigt, til dets simple Brug er Formen og Tyngden tilstrækkelige; men forresten see vi, at forskjellige Folkefærd, ved i andet Øiemed at give *Pilkesænkene* et Overtræk af Dyre-Skind eller Bark, tillige give disse en ydre Jevnhed, som man ikke paa anden Maade kunde give Redskabet, end ved at udarbejde selve dette.

Nummere ikke fremstille alle Afskygningerne, hvilket heller ikke den fremlagte Samling gjorde. Men de ere mere end tilstrækkelige til Grundlag for den nufølgende Drøftelse; jeg skal derfor i alt Væsenligt under denne holde mig til de selv samme Stykker, Prof. *Worsaae* har fremlagt eller afbildet. Afbildningerne følge her under de Nummere og med de Forklaringer, Professor *Worsaae* har meddelt:

Fig. 1

Oldn. Mus. Nr. 18979.

F. i Maribo Sø.

$\frac{2}{3}$.

«1.) »Trekantede« Kiler («Ismeisler»), udspaltede paa den ene Side (Fig. 1 a) og raat tilhuggede, med en ved et Tverslag frembragt Eg, paa den anden (Fig. 1 b). Disse Redskaber, som henhøre til de i Aflaldsdyngerne og Kystfundene allerhyppigst forekommende, ere sjelden store. (See ogsaa Afbildningen i mine »Nordiske Oldsager«. Kbhvn 1859. S. 9 Nr. 2). Stundom ere de meget smale og have da Form af *Smalmeisler*.»

Fig. 2 a.

Oldn. Mus. Nr. 19338.

Fig. 2 b.F. Mellemfjorden, Skjelskør.
^{1/2.}**Fig. 3 a.**

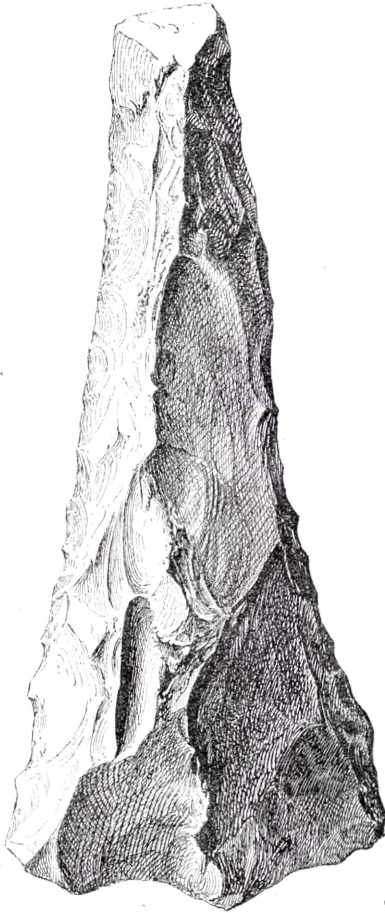
Oldn. Mus. Nr. 19342.

Fig. 3 b.F. ved Mellemfjorden,
Øst. Skjelskør.
^{2/3.}

«2.) Raae Kiler med skarpt tilhuggede Sider (Fig. 2 a og b) og med Spor af Stenens naturlige Yderflade (Fig. 2 b).»

«3.) Smalmeisler af tilsvarende Art (Fig. 3 a og b).»

Fig. 4.
Oldn. Mus.
Nr. 15717.
F. ved Grenaa.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit

$\frac{1}{2}$.

Fig. 5.
Oldn. Mus. Nr. 19370.
F. Meilø, Hindsholm.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit af Fig. 5.

af Fig. 4.

«4.) Kiler med tilskjærpede Sider og med en fremstaaende Kant eller Ryg paa den ene Flade (Fig. 4). Denne i en vis Hensigt kjendelig udprægede Form gjentager sig i hele Rækker af Kiler, baade større og mindre, og af

5.) Smalmeisler (Fig. 5). De formelig trekantede Gjennemsnit ere tillige fremstillede til yderligere Oplysning af den særegne Tildannelse.»

Fig. 6 a.Oldn. Mus.
Nr. 14904.**Fig. 6 b.**F. ved Meil-
gaard.
 $\frac{1}{2}$.**Fig. 7 a.**Oldn. Mus.
Nr. 19006.**Fig. 7 b.**F. Søkyt,
Maribo.
 $\frac{1}{2}$.

«6.) Kiler med skarpt dannede Sider og med en noget fremstaaende Kant eller Ryg paa begge Flader (Fig. 6 a og b).»

«7.) Smalmeisler af ganske lignende Form (Fig. 7 a og b).»

Fig. 8 a.
Oldn. Mus.
Nr. 18977.

Fig. 8 b.
F. Maribo So.
1/2.

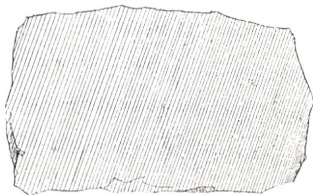

«8.) Kiler med tilskjærpede Sider og med uformelig tilhuggede Flader (Fig. 8 a og b), der ikke bestemt kunne henføres til nogen af de foregaaende Underafdelinger.

Det fortjener i det Hele ganske særdeles Opmærksomhed at, medens de for Steendysserne og Jættestuernerne eiendommelige, mere udviklede og slebne Flintkiler gennemgaaende have fladt tilhuggede eller slebne, men meget sjelden tilskjærpede Sider¹⁾, er netop *det Modsatte* Tilfældet med Affaldsdyngernes og Kystfundenes Kiler, der i overveiende Grad have skarpt dannede, men sjelden fladt tilhuggede Sider. Alene denne gennemgribende Formforskjel viser, at Affaldsdyngernes og Kystfundenes Sager i Forhold til Dyssernes og Jættestuernes overhovedet hverken ere halvfærdige eller mislykkede og af den Grund ligegyldig henkastede Stykker.»

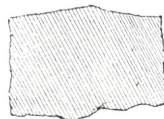
¹⁾ See Thomsen: „Kortfattet Udsigt over Nordiske Steen-Oldsager fra den hedenske Tid“ Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I. S. 421—439. Tab. II og III.

Fig. 9.
Oldn. Mus.
Nr. 18977.
F. Maribo Sø.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit af Fig. 9.

Fig. 10.
Oldn. Mus. Nr. 12652.
F. Gildebros, Fyen.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit af Fig. 10.

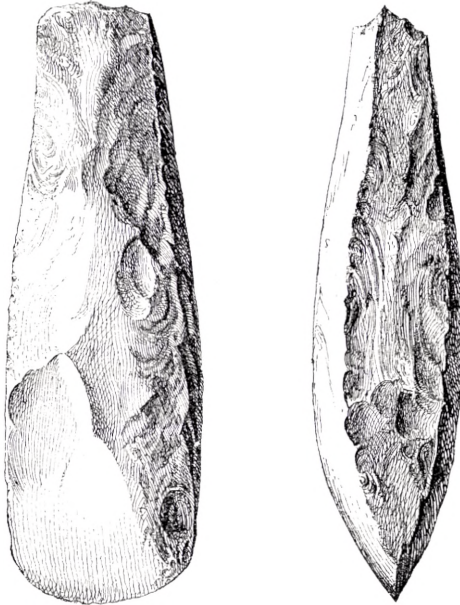
«9.) Raac'Kiler med flade Sider (Fig. 9 og Gjennemsnit), der baade i Maribo Sø, i Skjelskør Noer og fl. St. ere fundne i temmelig anseelig Størrelse. I Reglen er Tilhugningen overordentlig plump.»

«10.) Raac' Smalmeisler, ligeledes med flade Sider (Fig. 10 med Gjennemsnit) og af grov Tilhugning.»

Fig. 11.

Oldn. Mus. Nr. 18991.

F. i Maribo Sø.

 $\frac{1}{2}$.

«11.) Kiler med flade Sider og fiirsidet Bane, slebne paa Eggen (Fig. 11). Disse noget bedre forarbejdede Redskaber, som en hoist sjelden Gang (see ovenfor S. 258—59) forekomme mellem de raee Sager fra Affaldsdyngerne og Kystfundene, turde utvivlsomt godtgjøre, at Indbyggerne dengang, maaskee snarest henimod Slutningen af det ældste Tidsrum af Steenalderen, meget godt kunne have givet enkelte af deres Redskaber den allernødvendigste Slibning paa Eggen, uden at de derfor have oprindelig eller stadig anvendt den fuldendt ziirlige, næsten overflødige Slibning, som er karakteristisk for Flintsagerne fra Steengravene og i det Hele fra Steenalderens sidste Tid.¹⁾»

¹⁾ See Afbildninger af saadanne smukt slebne Flintsager i mine: „Nordiske Oldsager“. Kbhvn 1859: Nr. 6. 7. 8. 12. 18. 19. 22. 23; og af Sager, alene slebne ved Eggen: Nr. 5. 21. 28.

Fig. 14 a.
Oldn. Mus.
Nr. 19278.

Fig. 14 b.
F. Lillo, Korsør Noer.
 $\frac{1}{2}$.

Fig. 12.
Oldn. Mus.
Nr. 19325.
F. Kidholm,
Skjelskør.
 $\frac{2}{3}$.

Gjennemsnit
af Fig. 12.

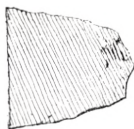

Fig. 13.
Oldn. Mus.
Nr. 19289.
F. Korsør Noer.
 $\frac{1}{2}$.

«12.) Trekantede Flintboer (Fig. 12), gjerne udspaltede paa een eller to Sider og forresten tilhuggede.»

«13.) Spidse Boer (Fig. 13), forekomme i flere, noget afvæxlende Former.»

«14.) Et meget raat spydbladformet Flintstykke (Fig. 14) af den simpleste Art.»

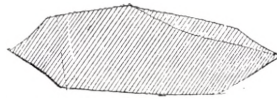
Fig. 16.
Oldn. Mus.
Nr. 19361.
F. Bogo,
Hindsholms
Noer.
 $\frac{1}{2}$.

Fig. 17.
Oldn. Mus.
Nr. 10230.
F. Præsto.
 $\frac{1}{2}$.

Fig. 15.
Oldn. Mus. Nr. 19007.
F. Søkyt Maribo.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit af Fig. 17.

Gjennemsnit af Fig. 15.

«15.) En bedre tilhuggen Landse- eller Pilespids (Fig. 15). Enkelte, især smaae Pilespidser, nærme sig mere til de almindelig kjendte Former.»

«16--17.) Større Landsepidser eller Knive (Fig. 16--17). I Museet opbevares flere, upaatvivlelig hertil hørende, meget brede, tykke og plumpe Flintstykker i Knivsform. Mere udviklede og smukkere tildannede Stykker ere Undtagelser.»

Fig. 18.

Oldn. Mus. Nr. 19322.
F. Kidholm, Skjelskør.

$\frac{1}{2}$.

«18.) Et ufuldendt, raat, halvmaaneformet Redskab, formeentlig en Art Kniv (Fig. 18). Hvorledes det i fuldendt Tilstand omtrentlig har skullet være, viser nedenstaaende Afbildning.»

Fig. 19.

Oldn. Mus. Nr. 13613.
F. paa Anholt.

$\frac{1}{2}$.

«19.) Et tilsvarende, fuldfærdigt, raat, halvmaaneformet Redskab (Fig. 19), forskjelligt fra de ellers bekjendte, smukt tilhuggede og ikke sjelden med regelmæssige Saugtænder forsynede halvmaaneformede Flintstykker. I Kystfundene forekomme ogsaa andre krumt tilhuggede Flintsager i noget lignende, men mere ubestemte Former.»

Fig. 20 a.
Oldn. Mus.
Nr 7893.

Fig. 20 b.
F. Eio, Korsør
Noer.
 $\frac{2}{3}$.

«20.) Skeeformede Skrabere af Flint, næsten runde (Fig. 20)¹⁾. Ogsaa heelt runde, noget lignende Flintstykker opbevares i Museet. (See Afbildningen i «Nordiske Oldsager» 1859 Nr. 30).»

Fig. 21 a.
Oldn. Mus.
Nr. 19261.

Fig. 21 b.
F. Lillo, Korsør
Noer.
 $\frac{2}{3}$.

«21.) Skeeformede Skrabere med smaae Haandtag (Fig. 21) og med lidt omhyggeligere, skjøndt endnu raa Tilhugning paa Kanterne.»

¹⁾ Et lignende Flintstykke paaberøbes vel af Prof. Stj. S. 183 (Særsk. Aftr. S. 15) som fundet af den geologisk-antiquariske Comitee selv i en Jættstue ved Hjelm paa Møen paa „Bunden af Gravkamret og i det faste Jordlag“ (Oldn. Mus. Nr. 13163). Men det henhører sikkert til de ved Consul Hage fra en tidligere upaalidelig Gravning indsendte Sager, og findes derfor heller ikke ommeldt i den af mig paa Comiteens Vegne afgivne trykte Beretning i Oversigten 1853 S. 103—104. Under alle Omstændigheder er det en Undtagelse, et Overgangsstykke. Steendysserne og Jættestuerne indeholde nemlig ellers ikkun Skrabere, dannede af tilhuggede og afrundede smale Flintflækker.

Fig. 22.
Oldn. Mus.
Nr. 19009.
F. Søkyst,
Maribo.

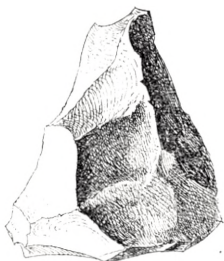
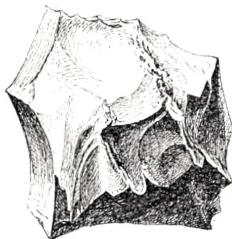
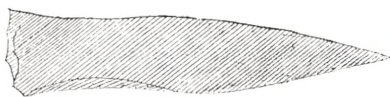

Fig. 23.
Oldn. Mus.
Nr. 19327.
F. Kidholm
Skjelskør.
 $\frac{1}{2}$.

- «22.) Kegleformede eller toppede Flintknuder (Fig. 22).»
«23.) Runde Flintknuder af forskjellig Størrelse (Fig. 23.)»

Fig. 24.
Oldn. Mus.
Nr. 19291.
F. Korsør Noer.
 $\frac{2}{3}$.

Gjennemsnit af Fig. 24.

- «24.) Flade Flintknuder, kjendelig tildannede med Hensigt (Fig. 24).
Hertil slutte sig ogsaa de ikke afbildede, men noksom kjendte
25.) Flintblokke eller Kjærner, hvoraf Flækkerne ere udslaaede
(«Nordiske Oldsager» Kbhvn 1859 Nr. 60) og endelig
26.) Flækkerne selv.»

De forangaaende Sider have netop meddelt Afbildningerne med de samme Nummere og de samme Forklaringer, som Professor *Worsaae* i sit Foredrag S. 272---283 har givet dem*), for at saa faa Misforstaaelser, som muligt, skulde indsnige sig imellem os med Hensyn til Forstaaelsen af de enkelte Gjenstande, til hvilke der under Discussionen sigtes. Man vil ved et Øiekast paa den hele Række af Figurer let blive vaer, at der tilsyneladende er en ikke ringe *Formrigdom*, og paa *denne* er det da ogsaa at Professor *Worsaae* lægger en saa ganske særegen Vægt; *indenfor denne* seer han baade «Kiler» (Øxer), «Knive», «Landser», «Pile» o. s. v. repræsenterede og mener, at hvorledes man end i det Enkelte vil tyde dem, saa ville de i Forening med Dyngernes Redskaber af Ben og Hjortetak være aldeles tilstrækkelige til en raa Folkestammes daglige Livs-Behov, til Træfældning, Fiskeri, Jagt og andre fredelige og krigeriske Sysler**). Men det er netop denne Udtydning af Affaldsdyngernes og Kystfundenes grovformede Redskaber jeg i mit tidligere Indlæg paa ingen Maade kunde indrømme at være rigtig, og jo bestemtere den nu

*) Jeg nægter alligevel ikke, at jeg i andre Henseender havde ønsket et og andet af de afbildede Stykker erstattet ved et mere udtrykfuldt Exemplar, eller fjernet, fordi det formentligen mindre sikkert hører til Kystfundene, f. Ex. Nr. 10 og 19, eller formeget er Naturprodukt, f. Ex. fig. 18.

***) Professor *Worsaaes* Ord herom ere i Sammenhæng disse: «Hvorledes man nemlig end i det Enkelte vil forklare Brugen af de fremstillede Redskaber, vil det dog vistnok være indlysende, at de i Forening med de talrige, her slet ikke omtalte, for Affaldsdyngerne eieendommelige Pile, Prene, Kamme(?) Hamre(?) og andre Redskaber af Been og Hjortetak, have været fuldkommen tilstrækkelige til det daglige Livs Behov: til Træfældning, Fiskeri, Jagt og andre baade fredelige og krigeriske Sysler for en vild og raa Folkestamme paa et overordenligt lavt Udviklingstrin». *Wors. Foredr. S. 284. Separataftryk S. 54.* Umiddelbart hertil føier Forf.: «Idetmindste seer man af de ved Pælebygningerne fra Steenalderen i Schweits gjorte Fund, at Datidens Indbyggere *der* i det Hele taget neppe have haft flere Redskaber, omendskjøndt de allerede synes at have haft en vis Kultur, navnlig at have kjendt Agerdyrkning og tamme Huusdyr, hvortil man i vore Affaldsdynger ikke engang har truffet noget Spor». En Udtalelse, som jeg senere vil komme tilbage til.

atter fremsættes i Foredraget, desto bestemtere maa jeg atter udtale mig imod den. Jeg kan paa ingen Maade anerkjende disse Redskaber for at være det, som de nu gives ud for.

Jeg maa saaledes aldeles bestemt paastaae, at f. Ex. de grovtformede Flintredskaber, der her udgives for *Landse- og Pilespidser* *) (figg. 15, 16, 17.) ikke kunne have havt samme Anvendelse, som de fra Gravkamrene velbekjendte Flintredskaber, hvilke vi tillægge de samme Benævnelser, eller have i det Hele kunnet anvendes i samme Øiemed, som Landser og Pile. Der- til ere de baade for butte i Enderne og sløve paa Randene og i det Hele for plumpe og svære; ved selve Tilhugningen ere de endogsaa gjorte ligefrem ubrugelige til at trænge ind gennem Dyrenes Hud, og en hvilkensomhelst Bensplint, endog uden al Forarbeidelse, eller et tilspidset Stykke Træ vilde have gjort langt bedre Tjeneste som Landse- eller Spydspids, end saadanne Flintredskaber. Under alle Omstændigheder maatte det bestemt eftervises, at Folkeslag, staaende paa et overordenlig lavt Standpunkt af Kultur, bruge eller have brugt lignende plumpe og butte Spidser paa deres Jagt-Redskaber eller deres Stikvaaben, førend man kunde indrømme Muligheden af, at de her nævnte Former maaskee kunde have været benyttede i et saadant Øiemed. Mig idetmindste er intet saadant Folk bekjendt, og jeg troer ogsaa, at man vanskeligt skal kunne paavise noget saadant. Men selv om saa var, at man i Beskrivelsen af en eller anden Menneske-Stamme forefandt et Vaaben, skærpet i Enden med en ikke synderlig bedre Stenspid og benævnet som en Slags Landse, Spyd eller Pil, saa vilde der dog være et langt Stykke herfra og indtil den Slutning blev berettiget, at vore Urfolks Landser, Spyd og Pile havde været lignende uformelige Redskaber. Thi det maa man vel erindre, at vil man tildele vore

*) Der tilføies endogsaa «eller Knive», hvilket vel er endnu urimeligere, S. 280 Figg. 16 og 17, og S. 324 med de samme Figurer.

Dyngedannere Jagtvaaben, da maa man give dem *gode* saadanne, eftersom Affaldsyngerne tilstrækkeligen vise, i hvilket Omfang og med hvilket Held det større Jagtvildt er blevet fældet af dem. *Kronhjorten, Raadyret, Vildsvinet* udgjøre, som bekjendt, Hovedmassen deraf, men ikke sjeldent kommer hertil andet anseeligt Vildt, navnlig den større *Graasæl* (*Phoca grypus*), nu og da *Bæveren, Bjørnen, Lossen* og paa flere Steder endogsaa *Uroæxen*, hvorhos det endvidere maa erindres, at det ikke er unge eller spage Individier af dette Vildt, hvis Knokkelstykker tusindvis ligge i disse Dynger, men særdeles hyppig netop Individier, hvis Størrelse og Styrke ligeoverfor Nutidens Vildt forbause os. Man kan naturligvis lade Menneskelist have spillet vort Urfolk alle disse Dyr i Hænderne, men da behøver man ikke at tillægge dem Vaaben til Jagten, og naar jeg til Udøvelse af den store Jagt ikke kunde tillægge et Folk andre og bedre Jagtvaaben end Landser og Spyd med saadanne Spidser og Blade, som dem man her paapeger, saa vilde jeg ogsaa ansee det for langt naturligere at lade dem udøve en saadan Jagt uden alle egentlige Jagtvaaben.

Væsentlig den samme Paastand, som jeg ovenfor maatte fremsætte imod de som *Landser og Pile* tydede Flintredskaber fra Kjøkkenmøddingerne og Kystfundene, maa jeg gjentage for saadanne Øxeformers Vedkommende, som dem, der ere fremstillede i de første ni Figurer (figg. 1—9) som Prøver paa den Tids «*Kiler*», og «*Meisler*», saasnart der nemlig ved disse Benævnelser antydes, at de have været anvendte som de Redskaber af en bedre og hensigtsmæssigere Form, de være nu slebne eller blot tilhugne, hvilke vi i saa stort Antal have fra Gravkamrene og hvilke vi tillægge de samme Navne eller Navnet «*Øxer*». Et kileformet Redskab med jevne Sideflader, som det i Figur 11 aftegnede, men hidtil kun som sjældnere Undtagelse (S.322) fundet sammen med de andre i Figureerne fremstillede raattilhugne Redskaber, kan man anvende som en *Kile*; men alle-

rede saasart samme Form har mindre glatte Sider, saaledes som den saa hyppigen forekommer i Gravkamrene, naar den nemlig er blot tilhuggen og ikke sidesleben, gaaer det ikke længere an at tillægge den Anvendelse som Kile, og langt mindre gaaer det an at ville i saa ujevne og saa uregelmæssig tilhugne Flintstykker, som dem, f. Ex. Figg. 2, 3, 6, 9 fremstille, see Redskaber *anvendte som Kiler*; lader man dem derimod anvende som *Øxer*, da kan man vel til en enkelt Brug af disse see lidt eller noget bort fra Sidefladernes Ujevnhed, naar denne ikke er altfor stor (hvilket denne dog i de fleste Tilfælde er), men man maa da fordre desto mere af Eggen, og ligeledes maa man fordre Eggen taalelig uddannet hos alt hvad der skal virke som *Meisel*. Men derom er jeg fuldkommen overbevist, at Enhver, der med saadanne Redskaber in natura vil sammenligne, hvad der selv hos de laveststaaende Folkefærd anvendes som øxeagtigt eller meiselagtigt Redskab, aldrig vil dertil finde anvendt noget, som i Raahed og *Mangel paa Tildannelse af Eggen* kommer disse nær; at de paa nogen Maade som egenligt Eg-Værktøi kunne have været anvendte, eller kunne anvendes som det i fig. 11 afbildede eller de talrige dermed beslægtede fra Gravhøiene, ikke blot betvivler jeg, men, indtil det Modsatte klart bevises, benægter jeg.

Hvad særligt hine tresidede, øxeligende Kileformer angaaer, hvoraf en Prøve er fremstillet i fig. 1 og som i det Hele høre til Dyngernes og Kystfundenes talrigste Bestanddele, da maa Eggens eiendommelige Beskaffenhed ikke tabes af Sigte. Redskabet synes nemlig altid dannet af en meget tyk kileformig Afspaltning af Flint, hvis tvende større Flader under en mere eller mindre spids Vinkel støde sammen i en Eg. Medens nu den ene af disse store Flader danne dette øxeformede Redskabs ene Bredflade, bliver der under den senere Tilhugning af dets Siderande og Aftyndingen af dets øverste tykkere Del, af hele den anden Spaltningssflade kun den smalle Skraaflade tilbage, der følger langs

med Redskabets Eg. Ligesaa constant som denne Eg væsenlig fremtræder som en Rest af det tykke Afspaltningsstykkets Eg, ligesaa vexlende og ubestemt viser derimod alle Eggens øvrige Forhold sig, saasnt man nemlig vil betragte denne Eg som tilhørende et Eg-Værktøi. Eggens Skraafflade er saaledes snart hullfladet snart hvælvet; snart er Eglinien nogenlunde retliniet, snart indbuet snart udbuet eller endog bølgende, *uden at der nogensinde med et hjælpende yderligere Slag er søgt at give Eglinien et bestemt Løb*. Ligeledes danner Eglinien snart omtrent ligestore Vinkler med Siderandene (Fig. 1. a. h), snart meget ulige store, hvilket ligeledes tyder hen paa at Eggen, *qva Eg, ved Redskabets Brug har været en Bisag*, og at det derved kun er kommen an paa den almindelige eller omtrentlige *Küleform*, noget som ogsaa hyppigen bekræftes ved den valgte Flintmasses Beskaffenhed i selve Eggen; thi man træffer Stykker af disse Redskaber, der netop have en *porøs eller endog med større naturlige Huller gjennemboret Flint i Eggen* og som Eg-Værktøi kunde saadanne Stykker naturligvis ikke benyttes.

Disse Exempler ville allerede være tilstrækkelige til at oplyse Stridspunktet i det Væsentlige. De ere nemlig hentede fra de to Kategorier af Flintredskaber (*Landser — Spyd — Pile*: figg. 15, 16, 17 og *Kiler — Meisler (Øxer)*: figg. 1—10), der med samme almindelige Form til Grundlag angives at forekomme baade i Dyngerne og i Gravkamrene, men i hine med Hensyn til Udførelsen i høieste Grad raa og ubeqvemme, i disse derimod velformede og velarbeidede. Under Forudsætning af, at Redskaberne fra de to Mindesmærker vare virkelig ensartede og ikke blot i Form men ogsaa i Anvendelse modsvarende hinanden, var *her* altsaa et Stof, hvorpaa en Sammenligning og Afveining af den paa Redskaberne anvendte Arbejdsdygtighed og Arbejdskraft med Nytte kunde finde Sted, og en Anskuelse om en mulig forskjellig Grad i Kultur vindes. Dette kan derimod ikke siges om de andre af Prof. *Worsaae* af-

tegnede Flintformer (figg. 18—24), hverken om de »*halvmaaneformede*» som »en *Art af Knive*» betegnede Redskaber (figg. 18—19), eller om »*de skeeformede Skrabere*» (figg. 20—21) eller om de forskellige Former af »*Flintknuder*» (figg. 22—24), eller om de med det besynderlige *) Navn »*Flintboer*» betegnede Redskaber (figg. 12, 13), thi min Collega synes at ansee dem for saa eiendommelige for Dyngerne og Kystfundene, at de, saavidt jeg har forstaaet ham, end ikke har fuldkomnere Repræsentanter af samme almindelige Form i Gravkamrene. Disse kunne altsaa ikke afgive det nødvendige Sammenligningspunkt og vi kunne følgelig see aldeles bort fra dem, idetmindste foreløbigen. Senere skulle vi imidlertid et Øieblik vende tilbage til dem igjen, for at imødegaae muelige og nærliggende Indvendinger, saafremt jeg nemlig ikke i dette Punkt skulde have opfattet min Collega rigtig.

Det er altsaa aabenbart disse i Figg. 1—17 fremstillede raa Former, betegnede som Jagtvaaben: *Spyd, Landser, Pile* og som Egværktøi: *Kiler, Meisler (Øxer)*, der sammenlignede med Gravhøienes *Landser, Spyd, Pile, Harpuner, Kiler, Øxer* o. s. v.; ligegyldigt om disse sidste ere egslebne eller blot tilhugne**),

*) Det er mig lige ufatteligt, hvorledes man har tænkt sig disse kantede Flintstykker med ujevne Rande anvendte som *Boreredskaber*, og i hvilke Stoffer man skulde have boret med dem.

**) Det er af alle Forholdene neppe tvivlsomt, at de *blot tilhugne* og de *afslebne* eller blot med *en sleben Eg* forsynede Redskaber af samme Form i mange Tilfælde have kunnet være anvendte til samme Brug, da de blot tilhugne have en veldannet skarp Eg ligesom de slebne; men det er en Selvfølge, at et kileformet eller øxiformet Redskab med jevne Sideflader og med glat og jevn skærende Eg har kunnet anvendes i mange Retninger, hvortil det blot tilhugne ikke har kunnet bruges. Hvilke de specielle Anvendelser for disse mange Former have været, derom ere vi aldeles uvidende, og kun et omhyggeligt sammenlignende Studium af *Sliddet* paa de ved Brugen mest udsatte Dele af Redskabet, og af *Gniddet* af Skaffet og andre Greb og Indfatninger under Brugen kan herom give Oplysning. *Særdeles karakteristiske Mærker* af *Slid* og *Gnid* ere meget almindelige paa vore Flintsager; de afgive et aldeles sikkert Bevis for at de blot tilhugne have været brugte og meget brugte i denne Tilstand, og at de kun i sjældnere Tilfælde ere at betragte som ufuldendte Redskaber.

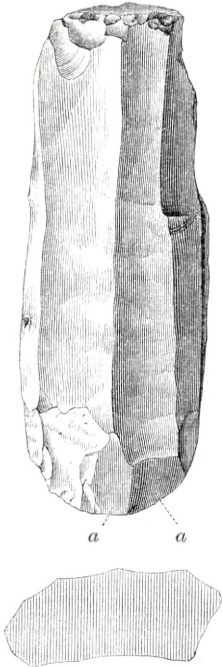
skulle afgive Vidnesbyrdet om den særdeles lavtstaaende ja raa Kultur, der havde hersket i Dyngedannelsens Tid. Havde nu disse raa Former været anvendte til samme Formaal som Gravkamrenes, da maa det indrømmes, at deres Brugere maatte have staaet paa et overordenligt lavt Standpunkt ialmindelighed og særligt ligeoverfor Brugerne og Forarbejderne af Gravkamrenes hensigtsmæssige og smukke Redskaber. Men denne Anvendelse af de raa Former er saa usandsynlig og naturstridig, at der maatte foreligge det sikkreste Bevis herfor, skulde man kunne gaae ind paa den *). Hvormeget Tildannelsen af selve disse Redskaber selv taler derimod, har jeg allerede gjort opmærksom paa. Her skal jeg nu vise, at netop Tildannelsen af andre Redskaber, der i stort Antal ligge ved Siden af dem i selve Dyngerne, ikke efterlade den ringeste Tvivl om, at hine raa Former *aldeles ikke kunne have været anvendte af Dyngedannerne i det Øiemed, man nu vil tillægge dem*. Jeg sigter naturligvis til de to af Prof. Worsaae i Rækken af Kjøkkenmøddingernes og Kystfundenes Indhold til Slutning anførte Nr. 25 og 26: *Flintblokkene* eller *Flintkjerne* og de deraf slaede, til saa mange Øiemed anvendte *lange Flækker*.

Min Collega har vel opført dem som: »noksom bekendte, men her ikke afbildede« Former; men denne maaskee aldeles tilfældige Ufuldstændighed i den billedlige Fremstilling af Affaldsdyngernes og Kystfundenes Indhold, er det dog nødvendigt at afhjælpe for dem, der ikke maatte have Billedet af disse Gjen-

*) I intet af Foredragene værdiger Prof. Worsaae at give den ringeste Sandsynlighedsgrund for, at de nævnte raa Sager have kunnet anvendes til det Brug, han tillægger dem. De *døbes* simpelthen med Navnene «Landser», «Kiler» o. s. v. og skulle saa gaae og gjælde for saadanne, men Forfatteren sætter sig derfor her, som paa de fleste Steder, paa et falsk Standpunkt. At Bevisbyrden her paahviler den, der giver disse Tingester ud for Landser o. s. v., er vel soleklart.

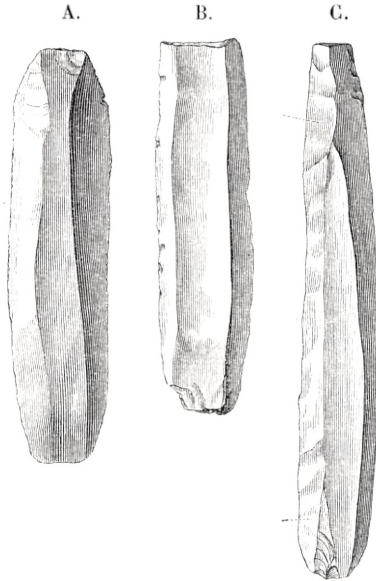
stande i levende Erindring, hvorfor jeg her hidsætter Figurer af saadanne.

Fig. 25.

Gjennemsnit af Fig. 25.

Fig. 26.

25.) Et Stykke Flint, af hvis ene Side Langflækker have været slaaede, en *Flintkjerne* eller en *Flintblok*, (Fig. 25) fremstillet i halv Størrelse. Den modsatte Side er dels noget tilslaget, dels er endnu noget af Flintens oprindelige Overflade tilbage. Det er fra en Østersdyngde ved Virksund og givet mig af Hr. est. Adjunkt *Feddersen*, der har anstillet Undersøgelser i Kjøkkenmoddingerne fra dette Partie af Limfjorden. Stykket har iøvrigt det Særegne, at det, som det vedføiede Gjennemsnit viser, er i Formen noget fladtrykt og har nedad ligesom en tilfældig dannet Eg, idet de to med a. a. betegnede Skraaflader under en temmelig skarp Vinkel støde sammen med en lignende, men større Skraaflade fra den modsatte Side. Paa denne Egs tre Skraaflader løber der en Mængde fine *Rids* ganske tæt ved Siden af hinanden, hvilke kun kunne være fremkomne *ved Brug*, og Eggen har altsaa været benyttet. Stykket mangler heller ikke Spor af *Gnid*, frembragt af

Man kaste nu et Blik paa disse Figurer og sammenligne dem med de foregaaende, eller endnu bedre: man sammenligne selve de her afbildede Gjenstande med de tidligere afbildede; man erindre dernæst, at her er fremstillet Gjenstande, som høre til Affaldsdyngernes almindelige ja almindeligste Indhold, og man besvare da det Spørgsmaal: om det Folk, der forstod saa mesterligen at behandle Flinten og med saa sikre Slag kunde afskrælle den tykt og tyndt, som det vilde, med nogensomhelst Rimelighed kan antages ikke at have *villet* eller ikke at have *givet* slaae et eneste saadant Slag paa deres *Landse-* og *Spyd-blade*, paa deres *Meisler* eller *Øxer* osv., det vil sige paa et eneste af samtlige de Redskaber, hvoraf deres Velvære i alle Henseender beroede? Svaret maa blive, at dette er aldeles utænkeligt! Men den uundgaaelige Slutning deraf vil atter blive,

haarde Gjenstande, der have været fast anbragt paa det eller imod det (Haandgreb? Omvikling?).

Dette har jeg iøvrigt ogsaa iagttaget paa andre større Flintkjer-
ner, som altsaa ligeledes, efter at have givet det ønskede Antal Langflæk-
ker, ere blevne tagne paa anden Maade i Brug.

26.) Tre *Langflækker* fra forskellige Kjøkkenmøddinger, for at give et Begreb om deres almindelige Udseende. De have en bred Underflade, dan-
net ved Flækkens Afslagning fra *Flintblokken* eller *Flintkjernen*, og denne
Flade modsvarer altsaa de lange Flader paa Flintkjernen (see Fig. 25), og en
i Reglen dermed parallel, noget smallere ydre Flade, eller Rygflade, der paa
hver Side støder til en Skraaflade, hvilke i Forbindelse med Flækkens indre
Flade danne dens tvende Egge. Disse Skraaflader ere paa Stykkerne

26 A.) *Langflække*, fra en af Affaldsdyngerne ved Fannerup (i $\frac{2}{3}$ nat-
urlig Størrelse) samt paa

26 B.) en i den øvre Ende lidt tilslaget *Langflække* fra Sæby
Sogneskjæl, Nordsjælland (i $\frac{2}{3}$ naturlig Størrelse) frembragte som lange
Afløsningsflader for tidligere afhugne Flækker, medens paa

26 C.) en 6 Tommer lang *Langflække* fra en Østersdyng ved
Virksund (i halv Størrelse) Eggen paa den ene Side er dannet ved mange Tver-
slag, hvilke, vel at mærke, ligeledes have været anbragte, førend Flækken
afsloges af Flintblokken. Samme Eg viser Spor af *Slid* ligesom der paa
Rygkanterne og enkelte Flader ere tydelige Spor af *Gnid*. Lige saa lange og
vel hugne Flækker have Affaldsdyngerne ved Guddumlund, Fannerup, Havnøe
og flere Steder givet os.

at Dyngedannerne paa ingen Maade kunne have anvendt hine raathugne Redskaber til de Øiemed, man har angivet.

Det synes imidlertid, som om flere Oldforskere ikke see paa disse Langflækker med de samme Øine som vi, og ere af den Mening, at det er en helt simpel Sag at afslaae saadanne; idetmindste kan jeg ikke forstaae ofte gjentagne Yttringer anderledes. Jeg seer vel, at min Collega nu indrømmer mig, at de lange Flintflækker og de deraf dannede saugformede Redskaber virkelig have tjent som Redskaber og høre til de Former, der ere fælleds for Gravene og Dyngerne, men der tilføies, at ligesom de høre til de allerhyppigste, høre de ogsaa til de allersimpleste Redskaber; med flere andre regnes de til de »yderst simple baade i Form og Forarbeidning« (W. S. 260.) og de ansees tilhuggede med en oiensynlig Lethed og Hurtighed. Den ene Side af disse Yttringer tager jeg aldeles til Indtægt for min Paastand om Dyngedannernes ualmindelige praktiske Kjendskab til Flinten og deres Færdighed i at behandle Flinten; den anden Side af dem, der skal ligesom vække en Forestilling om, at det er en helt simpel Sag at afslaae saadanne Flækker, maa jeg derimod atter træde bestemt imøde. Enhver, der kjender noksaalidt til Flinten, indseer strax, at vi netop i de lange, regelmæssig hugne Flækker have et usædvanligt Behændighedsarbeide for os, noget hvorom vi egenlig ikke behøve at bruge mange Ord. Ligeoverfor Oldforskernes Antydning af Flækkernes Simpelhed ogsaa i denne Forstand — og her beder jeg at man ikke forvexler Simpelhed og Enkelthed i Form med Lethed i Frembringelse og Forarbeidelse — maa det i alle Tilfælde være mere end nok, at henvise til baade forrige og indeværende Aarhundredes Besværligheder med Bøssestensfabricationen*), thi Bøssestenene forfærdigedes, som bekendt,

*) Fabricationen af de meget regelmæssige eller de saakaldte »kogte Bøssestene«, var i lang Tid en dyb Hemmelighed indenfor de enkelte Tilvirkningssteder og først henimod dette Aarhundredes Begyndelse erholdt man noiere Underretning om Tilslagningen og navnlig ved følgende Skrifter: For *Frankrigs* Vedkommende — og enkelte af dettes Provindser leverede

ved at tverdele slige lange Flækker, og Frembringelsen af disse Langflækker var Knudepunktet i den hele Fabrication; den sær-

de smukkeste og bedst forarbejdede — gav den bekjendte Mineralog *Dolomieu* Oplysninger herom i hans udførligere *Mémoire sur l'art de tailler les pierres à fusil (Silex pyromaque)*, optaget i *Mémoires de L'Institut National An. IX. (1801) p. 348—69 Pl. III.* (Afbildning af de ved Tilhugningen brugte Redskaber samt af en *Flintblok* og en *Langflække* og den deraf dannede Bøssesten), [kortere i *Journal des Mines* Nr. 33 p. 693 og i Uddrag i *Bulletin des sciences par la Société Philomatique de Paris An. V. (Juni 1797) p. 29—30*].

Om de *tyrolske* Fabricationer gaves omtrent samtidig Efterretninger af *Ployer* (K. K. Gubernialrath zu Insbruck) i *Molls* Jahrbücher der Berg- und Hüttenkunde IV. 2. 1800 S. 151—160 (Ueber die Flintensteinsfabricationen in Wälsch-Tyrol) Taf. 1 (Redskaberne), og en kort Notitz herom findes ogsaa i *Bergmännisches Journal* Jahrg. IV. Bd. I. S. 317. Flere andre Egnes, især Galiziens, Tilvirkninger behandlede af *Hacquet* i *Hoepfners* Magazin für die Naturkunde Helvetiens IV. B. 525—42, 1789—90 og 1: Beschreibung und Abbildung der Werkzeuge, womit die Flintensteine zu Muene in dem Gouvernement Berry in Frankreich und anderwärts verarbeitet werden, samt i hans senere Arbeide: *Physische und Technische Beschreibung der Flintensteine*. Wien. 1792. Svo m. 2 Taf. (Redskaber og Arbeidernes Stilling).

Til disse Afhandlinger tillader jeg mig at henvise hine Oldforskere, for at faae en Overbevisning om, at Afslagningen af Langflækkerne (scaglie, écailles, Schiefer) er Hovedsagen i den hele Tilvirkning samt om, hvor ringe Indflydelse Tilhuggerredskabets Form og Beskaffenhed har (den Ene fordrer det bedste Staal, hvor den Anden ubetinget fordrer det allerblødeste Jern) og hvor afhængigt alt er af Slaget Sikkerhed og Behændighed: «Fendre ou écailler le caillou; la principale operation de l'art est celle de bien fendre le caillou, c'est-à-dire, de lui enlever des écailles de la longueur, grosseur et forme, qui conviennent ensuite pour en faire des pierres à fusil: c'est celle qui demande le plus d'adresse et la main la plus sûre.» *Dolom. Mémoire p. 364.* «Die Ausschlagung der Blätter (scaglie) erfordert viele Uebung, und ist eigentlich in der ganzen Manipulation der schichlichste Handgriff; wenigstens gehört dazu eine durchaus gleichtreffende Gewissheit des Schlages» *Ployer. l. cit. S. 158.* — «Ein Schiefer der gut gebildet ist, denn darauf kommt alles an, mag so lang seyn u. s. w. *Hacquet. Hoepfn. Mag. l. c. 538* og *Phys. techn. Beschr. der Flintenst. S. 54*).

Man kan iøvrigt ikke læse disse og lignende Skildringer af denne især for sin Tids Krigsførelse vigtige Fabrication, uden at forbauses over, hvor langt selv de Communer, der i hele Generationer udelukkende beskæftigede sig med dette ene Arbeide, endnu stode tilbage for vore Urindvaanere med Hensyn til Flintens Behandling. Næsten overalt maatte Flinten brydes frisk, for at kunne behandles, og dens rette Fugtigheds-

deles nette Tilformning af mange Bøssestensene, som vi for nogle Aartiere siden saa ofte beundrede og som fremkaldte Forestillingen om, at de vare fremkaldte ved Flintens Blødgjøring og Kogning *), var en simpel og let Sag imod den Færdighed og det Greb, der udfordredes til at afslaae Langflækkerne; hint kunde enhver Arbejder let lære at udføre, i dette bragte kun Færre det til sand Fuldkommenhed.

Allerede fra to **) forskjellige Sider bliver det altsaa — man vil vist indrømme mig dette — temmelig indlysende, at hine raae, som »*Landser, Spyd, Meisler*« osv. *døbte* Redskaber ikke kunne være saadanne, men maae have haft en ganske anden Anvendelse. Hvilken denne har været, derom kan der

grad var dem baade vanskelig at træffe og vanskelig at bevare, og selv med denne var kun en mindre Del af Flinten kløvelig.

Vore forskellige Arter af Flint have vel været lidt mere eller lidt mindre redkløvne for vore Urindvaanere, men disse have dog behandlet dem alle med en vis Lethed og alligevel have de vistnok aldrig haft friskbrudte Flintstykker at tilदानe; tvertimod. Naar man lader Hundreder efter Hundreder af deres bedst hugne Redskaber af al Art passere forbi sig, kan man ikke noksom overtude sig om, ikke allene *at de have benyttet Flintrullestenene paa og i den løse Jord* eller ved Vandbredderne, men *tillige at de fortrinsviis ved Valget af Redskabets Form have ladet sig bestemme af Flintens ydre Form.* De tilbagestaaende naturlige Overflader, der findes paa saa betydeligt et Antal af de bedst forarbejdede Sager og som antyde Flintens oprindelige Form, sætte dette udenfor al Tvivl og vise, i hvilken overordenlig ringe Grad Urfolkene have været afhængige af Flinten, idetmindste i Forhold til den Afhængighed af samme, i hvilken Bøssestensslagerne paa alle Steder følte sig.

Flintens Gjenstridighed igjennem de mange senere Aarhundreder er bleven tillagt hoist forskellige Grunde. *H. Ström*, Söndmörs Beskrivelse I. S. 154 Anm. bemærker saaledes med Hensyn til Ebbe og Flod paa mange Forhold: »Paa lige saa vis Erfaring skal det og efter de Flestes Mening grunde sig 2) at man i Flod kan af en Flintensten slaae de allerbedste og brugbareste Flintstykker, da man derimod i Ebbetiden kan af samme Sten ikke faae en eneste veldannet Flint. Hvilket alt synes at kunne fortjene Naturkyndiges Agtpaagivenhed.»

*) De solgtes sædvanlig under Benævnelsen: »kogte Stene«.

**) Senere sees det Samme til Overflod fra flere andre Sider.

vistnok fremsættes mere end een Mening. Fordi jeg har søgt at paavise, at de ikke kunne være hvad man har udgivet dem for, derfor paaligger det mig imidlertid ikke bestemt at vise, hvad de da have været; men da jeg har søgt at klare mig dette Punkt, da jeg endog allerede i mit første Indlæg i denne Sag har udtalt mig, omendskjøndt i al Almindelighed, om deres mulige Bestemmelse, skal jeg ikke undslaae mig for her kortelig at yttre mig nærmere derom.

Jeg har udtalt mig derhen, at de saa oftnævnte Former og de fleste øvrige Redskaber, som i Affaldsdyngerne fandtes sammen med dem, af Dyngedannerne vare brugte til de Virksomheder, om hvis Udøvelse netop Dyngerne ved deres Indhold og Beliggenhed afgav saa mange Vidnesbyrd, nemlig: Fiske-, Snegle-, Musling- og Østersfangsten. Hvad specielt de Former af Redskaberne angaaer, som just nu ere Gjenstand for Drøftelsen, da har jeg troet i dem nærmest at see Redskaber, der uden nogen særskilt Anvendelse af deres Rande eller Egge, fornemlig skulde virke blot ved deres almindelige Form og ved deres Tyngde. Saadanne Redskaber ere f. Ex. *Pilkesænkene* eller de Vægte, paa hvilke de større Fiskekroge, Pilkekrogene, fastsættes og *lignende Vægte til andre Fiskeredskaber*. At de kunne være passende til saadan Brug, mener jeg man vil indrømme, naar man betragter de hosstaaende Figurer af Grønlandske Ulkepilke, hvis Vægte netop ere Stene enten af Lancetform, (Fig. 27 og 28) og da tildels noget tveæggede, eller af Kileform (Fig. 29).

Fig. 27.

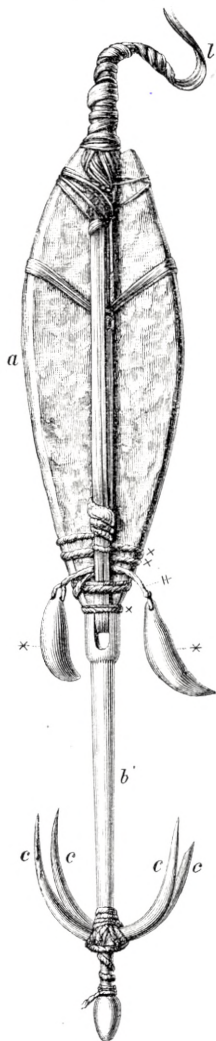
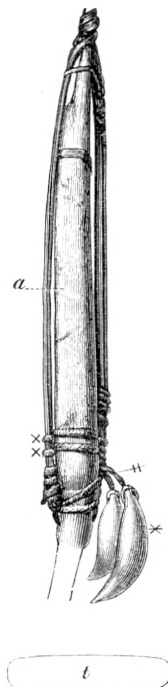

Fig. 27 A fra Siden.

Figurerne 27, 28 og 29, der alle ere i halv Størrelse, fremstille *Fiskepilke*, som have været brugte af Eskimoerne i Grønland, og som nu ere opbevarede i vort ethnographiske Museum, hvorfra jeg ved Bestyrelsens velvillige Imødekommen har havt dem tillaans til Aftegning. Disse Pilke ere alle anbragte paa lange Liner (*l*) af Hvalbarde eller det saakaldte Fiske-Been, hvilke paa en særdeles net og stærk Maade ere dannede af *sammenknyttede* tynde og smalle Barde-

Fig. 28.

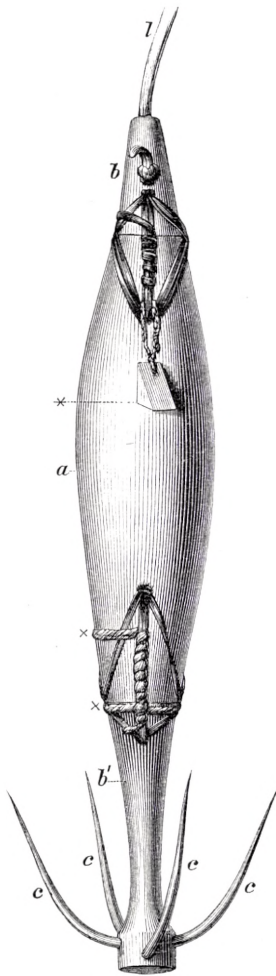
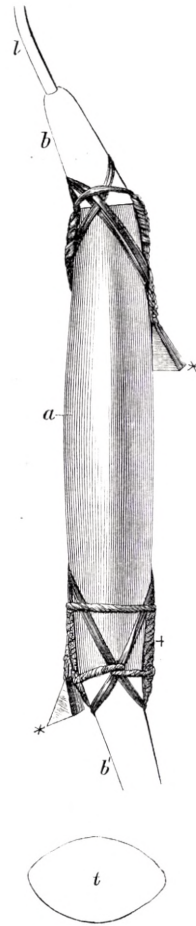

Fig. 28 A fra Siden.

strimler. De egenlige *Kroge* (*c*), hvorpaa Fisken ved Pilkens Bevægelse og Optrækning igjennem Vandet ligesom spiddes, ere hos 28 og 29 af Jertraad stukne igjennem et Benstykke (*b'*), men hos 27 af tvende Nøglebeen af Svømmefugle, bundne overkors til et lignende Benstykke ved Hjælp af Senetraad. Saavel til dette Benstykke som til et andet lille Benstykke (*b'*) foroven, hvorigjennem Linen gaaer hos 28 og 29 for at give denne en Vinkel med Stenen, er *Pilkestenen* eller *Pilkesænk* (*a*) bunden ved Baand af Barder eller Sener. Hos 27 ere alle

Fig. 29.

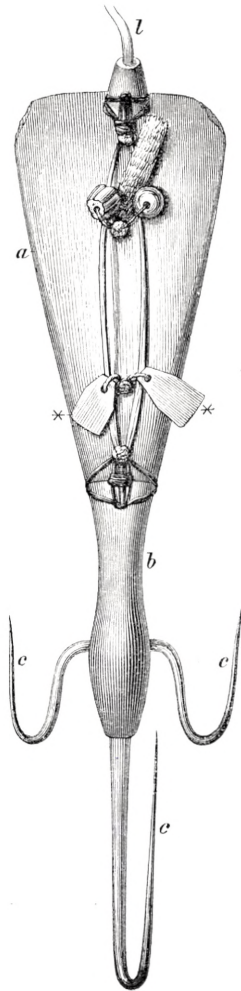
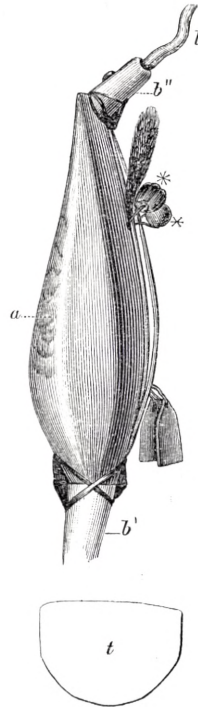

Fig. 29 A fra Siden.

Baandene af Fiskeben, med Undtagelse af Tvergrimerne forneden, der ere Senesnøre, og de Baand, hvormed Tænderne ere tilhæftede, der ere Skindstrimler (to andre Tænder have paa lignende Maade været hængte til den modsatte Side). Samme Tilhæftning har 28; hos 29 er det Barde.

Tilhængslerne (*), der ved deres Bevægelse og Farve under Optrækningen igjennem Vandet mere eller mindre skulle give Redskabet Skin af et levende Væsen, ere hos 27 Sælhundehjørnetænder, hos 28 trekantede Stykker af større Delphiners Tænder, hos 29 tynde og flade Benstykker [to Perler og en rød

Tænker man sig Stenene uden deres Udstyr med Line og omfattende Grimer, der fastholde dem, samt uden de store dertil bundne Kroge, da vil Tanken i det ene Sænke snarest finde noget der ligner et Landseblad (fig. 27, 28), i det andet noget der ligner en Øxe (fig. 29), ja Sænkene ligne langt mere end hine raa Former fra Dyngerne og Kystfundene de nævnte Redskaber. Man vil vel i de to Pilke (fig. 28, 29) finde Sænkestenene, der ere af en blødere og lettere bearbejdelig Masse, baade med jevn Overflade og med et Par Huller til bedre Fasthæftning af alle Vedhængene, men man vil paa den tredie (fig. 27) finde Stenen, der er af en haardere Skifer, med ujevne simple Spalteflader og ugjennemboret; denne sidste bærer ogsaa Hager eller Kroge *af Ben* medens de andre have Hager af Jertraade og vise derved, at de hidrøre fra en Tid, da Europæerne tilførte Grønlænderne dette Metal, hvis skarpe Egge iøvrigt ogsaa de jevne Flader paa disse Former for en Del maae tilskrives. I de Egne af Grønland, hvor disse lettere bearbejdelige Stenarter ikke findes, *der* kunne Pilkesænkene heller ikke saaledes udarbejdes (uden ved en møjsommelig Slibning) og navnlig ikke gjennembøres; et Skindovertræk over den raat tilhugne Sten gav da baade Sænket den ønskelige Jevnhed og lettede dets Fastbinding til de øvrige Dele — og paa en lignende Maade hjalp Lapperne, og hjælpe de endnu, paa deres forskjellige Sænke *).

Klædelap hænge foroven og synes at skulle forestille et Slags Hovedparti paa en Fisk. De to parallelle Striber paa den ene Side (en Slags Sidelinie?) dannes af Ribber af et Par Fuglejer.]

Pilkestenen (a) er hos 27 en flad sort Hornblendeskifer, aldeles raa paa de to brede Sider og nogenledes glatsleben paa Smalsiderne, hos 28 af Vegsten lancet-spoleformig, tykkest forneden, men noget tveægget; hos 29 omvendt kileformig, af en mørkere Talksten, der er *tilskaaret* paa alle Sider med Undertagelse af et Par Pletter, hvor Raaffladerne komme frem; den er aldeles øxeformig. De forskellige *Pilkesænkens* Gjennemsnit er givet ved Figurerne *t*, *t*; til Figurerne 27 og 28 er dette taget over Midten omtrent, ved 29 nær Grunden.

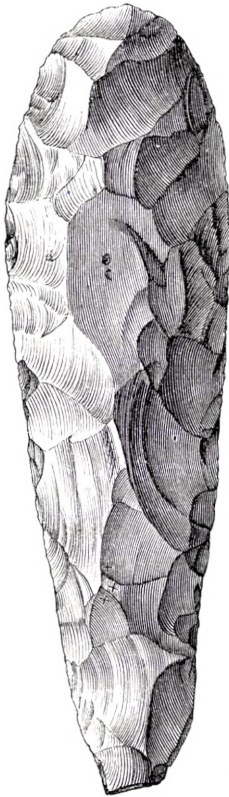
*) Jeg indskrænker mig med Villie til Exempler, hentede fra de to Menneskestammer paa lavere Udviklingsstrin, med hvilke Nordboerne ere

Man sammenligne nu hermed Figurerne af den aflange tveæggede Flint fra Østersdyngen ved Havelse, der er afbildet Fig. 30, eller det tildels fra begge Flader aftegnede Sidestykke dertil fra Østerild (fig. 31), og man vil vistnok finde, at de svare saa godt til et sligt Pilkesænke, at man, hvis man skal vælge imellem denne Anvendelse eller den som »Landseblad«, eller »Meisel«, ikke kan nære nogen Tvivl om Valget. Jeg skal i den Henseende ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at Randene eller Eggene af et saadant Redskab ikke vise noget Spor af dettes Anvendelse som Eg-Værktøi (Meisel f. Ex.), medens Overfladen stundom ofte viser mange speilblanke Spor af *Gnid*, fremkomne paa de mest forskjellige Steder og røbende at Flinten har været fast omfattet af haarde Skeder, Baand eller Grimer*). Flinten har, som bekjendt, en særdeles fin Textur og en stor Haardhed; den tager derfor uden Vanskelighed imod Politur og Afslibning, naar noget Haardt vedholdende gnider eller slider imod den. Man vil vistnok af de meget forskellige Former, som de tre grønlandske Pilkesænker have, i Forbindelse med enkelte forudgaaende Ytringer allerede have anet, at den Formrigdom, som Redskaberne i Affaldsdyngerne formentligen skulde frembyde, for mig kun kunde være en mere tilsyneladende, og at jeg ikke ret vel

komne i størst Berøring og blevne bedst bekjendte. Hvorledes Lapperne med *Barkkapler* eller *Barkskeder* omgive og paa en solid Maade op-hænge Bundvægtene ved deres Fiskegarn, kan man i ethnographisk Museum faae en tydelig Forestilling om; til dette har jeg nemlig havt den Fornøielse fra min afdøde Ven Englænderen *John Wolley* at overgive Stykker af et gammelt lapsk Fiske-net, som han havde indsamlet paa og i en Affaldsdyng (Mødding) ved en Laps ældre Telttomt og havde sendt mig til mine sammenlignende Studier (*Leem* omtaler disse Barkskeder i sin Beskrivelse af Finmårdens Lapper S. 340). Grønlandernes Fremgangsmaade med at jevne og fasthæfte Fiskepilkene ved Hjælp af *Skindskeder* skildres af *O. Fabricius* i hans Afhandling om Grønlandernes Jagt- og Fiskeredskaber. Videnskab. Selsk. Skrifter for 1809—12 VI B S. 257.

*) For at give en Anskuelse om saadanne Gnidpletters Beliggenhed og Forde-
deling, er der paa Figuren 31 anbragt nogle krydsformede Tegn paa
de Steder, hvor slige Pletter findes.

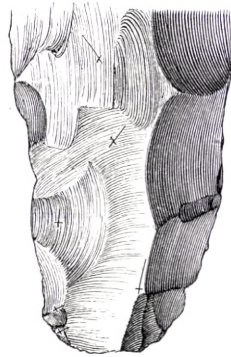
kunde godkjende de givne Sondringer; jeg kan heller ikke troe andet end at f. Ex. de Flintredskaber, der ere fremstillede i Figg. 30 og 31 ere de samme som de, der fremstilles i Figg. 6 og 7 og i Figg. 15, 16, 17, uagtet disse ere givne saa ulige en Ud-
Fig. 30.

Gjennemsnit af Fig. 30.

Gjennemsnit af Fig. 31.

Nedre Ende af det Fig. 31.
aftegnede Flintestykke fra den
modsatte Side.

Fig. 31.

- 30 er fra Østersdyngen ved *Havelse Mølle* (Oldn. Mus. Nr. 12017) og er aftegnet i $\frac{2}{3}$ nat. Størrelse. Den ligeudfor Tegnet \dagger i Midtlinien liggende Flade er en Rest af Flintstykkets Overflade; paa Redskabets modsatte Flade ere betydeligere Rester af Flintens naturlige Overflade.
- 31 er fra *Østerild* i Thy fra en Mellemting af et Kystfund og en Affaldsdyng (Oldn. Mus. Nr. 14214). Begge høre til selvsamme Kategori som Figg. 6 og 7. Ligeledes i $\frac{2}{3}$ nat. Størrelse.

tydning. Ja naar jeg seer Grønlandernes kileformede Sænke (Fig. 29), hvorfor skulde jeg saa ikke ogsaa antage, at en Del af vore før (S. 331) omtalte trekantede, øxeformede Stene have kunnet blive anvendte paa samme Maade? Jeg nægter imidlertid ikke, at det efter Kileformen at dømme, kunde være ligesaa rimeligt, at antage dem brugte som Skærpe for større Redskaber (f. Ex. et Slags Spader til Opgravning af Eet eller Andet i Stranden eller af Jorden) eller for Østersskraben; men noget Slid paa Eggen, der kunde retfærdiggjøre en saadan Anvendelse, er dog ikke endnu klart nok paavist, hvorimod indslæbet *Gnid*, der tyder hen paa en ganske anden Anvendelse, findes paa mange af dem. Have de ikke været anvendte just som Pilkesænke, kunne de da alligevel nok have været anvendte i Fiskeriets Tjeneste og være blevne raat formede til Vægte paa andre Fiskeredskaber, maaskee paa Fiskegarnene.

Jeg har maattet dvæle saalænge ved denne Gruppe af de raa Former, fordi de aabenbart, ifølge den dem givne Tydning, ere blevne de væsentlige Bærere af den Tvedeling af Stenalderen, der grundes paa den forskellige Grad af Kultur, der formentligen viste sig, naar man umiddelbart sammenlignede de raa Redskaber fra Affaldsdyngerne og Kystfundene med de vel uddannede af en ganske anden Art fra Gravene; men det er imod denne Sammenstilling, som ikke videnskabelig berettiget, jeg nedlagde en bestemt Indsigelse. Min Collega synes aldeles ikke at have forstaaet denne og dog er den saare simpel. Med Gravbyggernes Landser, Øxer osv. osv. sammenlignes Redskaber, som Dyngedannerne aldrig have brugt som Landser, Øxer osv., men som *døbte* med disse Navne nu skulle domfælde Dyngedannerne som raa Barbarer i Forhold til Gravbyggerne. Et Pilkesænke og et Landseblad (eller en Kile) kunne ikke umiddelbart sammenstilles, og der kan ikke drages Slutninger fra det enes Bearbejdelse til det andets; en Forskjel i denne

berettiger ingenlunde til Antagelsen af en Forskjel i Kulturgrad*). Det er en ulige Bedømmelse der bliver Dyngedannerne og Gravbyggerne tildel, naar man dømmer det ene Parti efter Ting, hvorpaa der ikke blot hos lavtstaaende Folk anvendes kun en ringe, ofte endog den mindst mulige Tid og Flid, og det andet efter Redskaber, der med særlig Omhu maa udarbejdes hos alle, selv hos lavtstaaende Folk; -- det giver aabenbart et urigtigt Resultat.

Efter Løfte vender jeg nu tilbage til den Rest af vore ovenfor fremstillede raa Redskaber fra Dyngerne og Kysterne, hvorom det før (S. 333) blev yttret, at de ikke kunde afgive nogen berettiget Sammenligning imellem Dyngedanneres og Gravbyggernes Kultur, eftersom de dels antoges ikkun at tilhøre det ene af vore store Mindesmærker fra Stenalderen (Affaldsdyngerne), men ikke, eller dog kun undtagelsesvis, det andet (Stenkamrene), dels antoges ikke engang at have Repræsentanter i Stengravene: hine ovenfor nævnte: »*Flintboer*«, »*skeformede Skrabere*«, »*Knuder*«, »*halvmaaneformede Redskaber*«.

Det kan nemlig paa Grund af nogen Uklarhed i de om dem mere tilfældigen faldne Udtryk blive et Spørgsmaal, om dog ikke enkelte af dem i al deres Raahed ere blevne opfattede som en Art Repræsentanter for mere regelmæssige og smukt bearbejdede Redskaber fra Stengravene. Det hedder saaledes om hine raa i figg. 18 og 19 afbildede Flinthalvmaaner, — hvoraf den første menes at fremstille i ufuldendt Tilstand det samme som den nederste Figur fremstiller i »fuldfærdigt«, om end raat —, at de »formentlig ere en Art af Knive«, men tillige, at de »ere forskjellige fra de ellers bekjendte, smukt tilhuggede og ikke sjelden med regelmæssige Saugtænder forsynede halvmaaneformede Flintstykker«, (S. 284), og ved disse menes, som bekjendt, hine af Prof. Nilsson som *Krumknive* betegnede og med Grønlændernes *Skindskrabere*, *Ulomik*, af saa mange sammenlignede, smukt

*) Man sammenstille engang *de samme* Grønlænderes Landser og Pilke.

tilhugne Flint-Halvmaaner *). Da begge betragtes som en Slags Knive, bliver Spørgsmaalet naturligtvis, om da Kystfundenes raa Flinthalvmaaner kun skulle ansees paa samme Vis »forskjellige« fra Gravkamrenes, som deres formentlige »Øxer«, »Landser« osv. ansees forskjelligt fra Gravhøienes, saa at de raa altsaa paa en Maade vare det første Tilløb til de regelmæssigere; hvis saa var, afgive jo aabenbart ogsaa disse Emne til en fuldgyldig Sammenstilling og Afveining af Kulturen hos de Folk, der brugte dem **). Men en hvilken som helst Sammenstilling af de to Redskaber, hvilke her for Kortheds Skyld ere begge blevne betegnedes som »Halvmaaner«, anseer jeg som aldeles uberettiget, og Opfattelsen af dem som »*Knive*« for uhyre dristig, saasart man nemlig har noget bestemtere Begreb med det Ord »Kniv«. Jeg idetmindste maa overlade det til en stærkere Fantasi, end min, at faae et skjærende Værktøi af nogensomhelst Art ud af de to Flintstykker, som ere aftegnede figg. 18 og 19. Men skulde man alligevel ville sammenligne disse med vore sædvanlige Halvmaanefflinter ***) , da tør jeg ikke undlade at gjøre opmærksom paa følgende Forhold. Allerede naar man kalder et saadant Redskab en *Krumkniv*, har man betegnet at

*) Nilssons Skandinaviens Urindvaanere, S. 21, Tab. VI, figg. 70, 71, 72; smilgn. Worsaaes Afbildninger S. 13, figg. 36, 37, 38. (Nordiske Oldsager, S. 15 figg. 57, 58, 59) her kaldte: *Krumme Knive*.

**) Det Samme vilde ogsaa gjelde om »*Flintknuderne*«, hvis de betragtedes som mindre udviklede »*Flintkjerne*« eller »*Flintblokke*«, men derimod har jeg tilstrækkelig udtalt mig i mit forrige Foredrag S. 180—181.

***) Jeg har allerede foran (S. 328 Anm.) henledt Opmærksomheden paa at hele den convexe Rand hos Flinten fig. 18 skyldes en af de naturlige Skalfsondringer, der ofte findes i Flintmassen; den har kun nogle faa Mærker af Tilslagning og det bliver altsaa mere end tvivlsomt, om denne hele Form er noget *tilsigtet* eller ikke. Med Hensyn til fig. 19, da skal vel sagtens Knivens Eg findes paa den indbuede Rand, som den mindst tykke, men denne er dog endnu 2—3 Linier tyk, hvilket er temmelig sløvt og but for noget, der skal sammenlignes med en Kniv. Den Tilslagning, der findes her paa »Maanens« Horn, navnlig det spidsere af dem, ligner ellers temmelig den, der findes paa de saakaldte »Flintboer«. Den er iøvrigt fra det Fund ved Stranden paa Anholt, imod hvis Henførelse til Kystfundene jeg i mit tidligere Indlæg har udtalt mig S. 187.

det er den buede Linie, man betragter som Redskabets Eg, og endnu bestemtere har man udtrykt dette, naar man sammenligner et saadant med Eskimoernes *Ulomik*, saaledes som man næsten stedse gjør det, og som man næsten ogsaa uvilkaarligen maa gjøre det, indtil man begynder nærmere og rigtigere at undersøge Randene, *Sliddet* og *Gniddet* paa dem og paa Sidefladerne, thi da viser det sig strax, at Anvendelsen har været en anden, og at vi ved denne Sammenligning vende Redskabet urigtigt. Der kan da, efter hvad talrige Exemplarer vise, ikke være Tvivl om, at den stærkbuede Rand, der nok oftest har været betragtet som Eggen, netop er Ryggen; den er rigtignok i Reglen den skarpest tilhuggede men viser sig at have været indfattet i en Fals; i normal Tilstand bærer denne Rand ikke Spor af noget Slid ved Brugen, derimod fremtræder der hyppigen *Gnidlinier* langs med Randen, især i nogen Afstand fra denne. Disse ere fremkomne ved Indfatningens Tryk, og Retningen af *Gniddets* Striber antyder den Retning, hvori Redskabet ved Brugen har faaet det stærkeste Tryk. Den modsatte Rand er som bekjendt enten lige, eller ganske svagt udbuet, eller mere eller mindre indbuet (conca), snart jevntilhugget og snart forsynet med regelmæssige Tænder, som om den skulde tjene til Saug. Dette har tydelig været den *frie Rand* af Redskabet og den viser os normal *Sliddet* af Redskabets Anvendelse og viser det med en stor Tydelighed. Randen med alle dens Ujevnheder afsledes og poleredes ved Brugen i en forbausende Grad, tilskjærpedes da atter ved Tilhugning eller gjordes skarpere tandet, for paany atter at afslides og afslibes, og saa videre fort. Forandringen, som Brugen frembringer i Redskabets Form er stadigen den, at Redskabet stedse indhules mere og mere i Egranden (bliver mere og mere segldannet) og i den tilstødende Halydel bliver mere og mere tyk. Man kunde fristes af Formen til at formode en Slags Saug i dette Værktøi, men skjøndt jeg ogsaa en Tidlang har troet dette, er jeg i den senere Tid ligesaalidt tilbøielig til at see en Saug som en

Kniv i det*). Sliddet tyder aldeles ikke hen paa, at Redskabet er blevet bevæget parallel med dets Egrand, saaledes som en Saug nødvendig maa det, men derimod snarest hen paa, at Bevægelsen imellem Redskabet og det, der har frembragt Sliddet, har gaaet dels tvers-over Redskabets Eg og dels lodret fra denne henimod Ryggen, hvorhos Materialet, imod hvilket det har været anvendt, synes at have været meget bøieligt og eftergivende, men tillige stærkt.

Det Anførte vil under alle Omstændigheder fra en ny Side vise os, hvor langt vi endnu ere tilbage fra at have en sikker Opfattelse af de bedre formede Redskaber, og hvorlidt vore Kundskaber om disse Redskaber endnu ere istand til at bære en videnskabelig Drøftelse af mangt et Spørgsmaal, hvis Afgjørelse Hypotesen om Stenalderens Tvedeling i grunden forudsætter som allerede hævet over enhver Tvivl.

Den første Side af det Hovedspørgsmaal (S. 314), som Striden om Stenalderens Tvedeling maatte fremkalde, den, **om de „raae“ og de „fuldkomnere“ Redskabers Eensartethed**, haaber jeg saaledes tydelig at have besvaret. Rigtigheden af mine Indvendinger **imod Redskabernes Eensartethed**, haaber jeg virkelig, at den opmærksomme Betragter af Gjenstandene vil indrømme mig, og følgelig venter jeg ogsaa denne, tidligere eller senere, indrømmet af Tilhængerne af Tvedelings-Hypotesen. Men selv med denne Indrømmelse venter jeg ingenlunde at disse ville opgive Hypotesen; idetmindste ikke saalænge som de fra

*) Som Saug med indbuet Saugrand og med Antydninger af at have været brugt imod blødere eller dog ikke haarde Gjenstande, forestillede jeg mig Redskabet snarest anvendt til at gjennemsauge Træernes Bark, for derefter ved Hjælp af nogle af de kileformede Redskaber at løsne større Barkplader; ogsaa er det vist mere end rimeligt, at Træbark i hine Urtider har afgivet et væsentligt Stof som Fødemiddel, som Indpakkings- og Opbevaringsmiddel (Næver, Birkebark) og som Middell til at erholde Bast. Men en saadan Anvendelse troer jeg ikke længere at Sliddet vil tillade os at antage.

foreliggende Fakta drage Slutninger paa samme Maade som hidtil. De ville rimeligvis kun formulere Grunden for den lidt anderledes: Dyngedannerne og Gravbyggerne, ville de sige, have jo alligevel i Kultur staaet paa et meget forskjelligt Standpunkt; *hine* have jo ifølge Redskaberne og de derfra gjorte Slutninger om disses Anvendelse kun været *Fiskere*, og man vil endog føie til: *Fiskere med yderst raa Redskaber*, disse have derimod været *Jægere* og *Skovmænd* osv., *med hensigtsmæssige og godt forarbejdede Jagtvaaben, Træfældnings- og Trævirknings-Redskaber*. Hovedspørgsmaalet i Striden om de to forskellige Kulturer vender da andre og nye Sider frem: om da begge Klasser af Mindesmærker *kun* aflægge bestemt Vidnesbyrd om den ene af disse Levemaader og ikke om den anden? om der i det ene af disse Mindesmærker *kun* findes raa Redskaber og i den anden *kun* velbearbejdede? med andre Ord: om ikke Gravkamrene indeholde Vidnesbyrd om, at deres Byggere have ført, aldeles eller tildels, samme Fiskerliv, som Dyngernes Dannere, og dertil havt Fiskeredskaber med raattilhugne Flintvægte, og om ikke omvendt Dyngedannerne have været Jægere og havt gode Jagtvaaben? Kjendsgjernerne svare herpaa, at Gravbyggerne have nedlagt gode og tildels fortræffelige Jagtvaaben, Landser, Harpuner og Pilespidse hos deres Afdøde til Minde om Liv og Bedrifter hernede og til disses Fortsættelse efter Døden, og den Slutning, at de have ført et stærkt Jægerliv er altsaa berettiget, uden at vi kunne paavise bestemt, hvilket Vildt de have jaget. Dette kunne vi derimod paavise for Dyngedannernes Vedkommende og efter en stor Maalestok, og efter Jagtens Resultater at dømme vil det idetmindste være rimeligt at antage tillige, at de til denne Dont have været i Besiddelse af gode Jagtvaaben, men af saadanne ere kun yderst faa hidtil fundne i Af-faldsdyngerne, men dog enkelte *). Hvad Træfældning**), Barkaf-

*) f. Ex. den vel hugne Landsespids fra Havelse Nr. 11532, Flintpilen fra Havnø Nr. 11990.

**) Iøvrigt maa det ved Træfældningen erindres, at denne upaatvivlelig meget lettedes ved Hjælp af Ild og Forkulning.

skalling, osv. angaaer, da have Gravbyggerne ligeledes medgivet deres Afdøde Redskaber af en saa bestemt Øxe- og Kile-Beskaffenhed, at man er uberettiget til at tvivle om deres Anvendelse i et saadant Øiemed, hvad enten de ere blot tilhugne, eller mere eller mindre tilslebne ved Eggen, eller endog afslebne over hele Overfladen; og man kan have saameget mindre Tvivl om denne Anvendelse, naar man af det ved Skaft og Haandgreb af forskjellig Art frembragte *Gnid* ofte tydelig seer, hvorledes de have været skjæftede *). De raae Redskaber, man i stor Mængde har villet tillægge Dyngedannerne som øxeagtige Redskaber, har jeg benægtet at kunne anvendes som saadanne, og af de andre regelmæssig tilhugne, fuldkommen eens med Gravhøienes, er der, ligesom af Landserne, kun forefundet ganske enkelte i Dyngerne **) og Kystfundene ***). En overfladisk Betragtning frakjender altsaa let Dyngedannerne slige brugbare Øxer, men intet vilde være urigtigere. Afgav det talrige store Vildt i Dyngerne allerede et rimeligt Vidnesbyrd om at de Folk, hvorfra de hidrøre, havde brugbare og gode Jagtvaaben, saa gjør en anden Afdeling af Affaldsdyngernes Indhold det ikke blot rimeligt, men aldeles *uomtvisteligt*, at Dyngedannerne til daglig Brug have havt og brugt saadanne Redskaber med slebne Eg, som dem vi finde i Gravkamrene. Denne Overbevisning bringe ikke blot Redskaberne af Ben og Hjortetak os, men ogsaa de talrige halvt eller helt forarbejdede Stykker af Ben og Hjortetak. Paa deres Overflade er det aldeles tydeligt, at Tildannelsen er skeet med særdeles skarpt og

*) Dette oftomtalte *Gnid* viser sig snart som blot *speilblanke Pletter* og Flader i større eller mindre Omfang, snart som dybere *Indslibninger* af forskjellig Form; det er tydeligen frembragt dels ved Redskabets Hæfte eller Haandtag umiddelbart, dels ved haardere Smaadele, som ere komne ind imellem Redskabet og dets Omvikling og som mangen Gang maae antages at have ligget faste i en Beg- eller Harpixmapme, der formodentlig har været anvendt til at hæfte Skaftet, Haandgrebet osv. desto fastere. Den særdeles fine Slibning og Politur, som findes i *Gnidet*, maa tildels antages at være udført med det løsrevne Kiselpulver.

**) f. Ex. ved Havelse Nr. 11531.

***) f. Ex. i Maribo Søb Nr. 18991 (= fig. 11).

vel tilslebet Værktøi. Om en Flade paa disse Gjenstande er frembragt ved en jevn Skjærerand eller Eg, som om et tyndt og regelmæssigt Spaan var taget bort af den, eller om den kun er glat, fordi den er bleven sleben ved Slibesten eller andet Slibemateriale, eller endelig om den blot er tilfilet eller til-sauget, idet talrige mindre Partikler ere afrevne ved Vold, derimellem er det ikke vanskeligt at skjelne. Vore Ben- og Hjortetak-sager fra Dyngerne frembyde nu meget hyppigen saadanne Flader, der *kun* kunne være fremkomne ved Tilskjæring eller om man hellere vil: Tilhøvling med skarpegget, tilslebet Værktøi, medens andre Flader ligesaa utvetydigen røbe, at de hidrøre fra stærke Hug (Øxe- eller Meiselslag) af Redskaber med lignende Eg*).

Dette har ogsaa Enhver, der med Alvor har søgt at danne sig en bestemt Overbevisning i denne Sag, uden nogen Vanskelighed kunnet erkjende, og det vilde vel være temmelig fornærmeligt for de Allerfleste, at forudsætte, at de ikke fra det daglige Liv i det Hele skulde kjende Forskjel imellem et Knivskaar eller Mærke af et andet *skjærende* Instrument og en ved Saugning, Filing eller paa anden Maade med ujevn Eg frembragt Flade**). Ogsaa sees det af Skrifter, der i de senere Aar ere udkomne om disse Menneskeslægtens Urtider og, som det synes, efterat Argumentet fra Kjøkkenmøddingerne var bleven

*) Som Exempler paa saadanne skal jeg af den store Mængde kun henvise til nogle Nummere fra Meilgaard i det Oldnordiske Museum: *Ben-sager*: Nr. 14266, Nr. 14269. *Hjortetaksager*: Nr. 11409 (Øxe, med Skafthul), Nr. 14262 og fl.

***) S. 258 siger Professor *Worsaae*: »Jeg skal ikke videre berøre, at det for mig er fuldkommen ufatteligt, hvorledes man af Benstykkers Forarbejdning eller af Mærkerne paa dem nu efter flere tusinde Aars Forløb og efter de i Jorden foregaaende Forvittringer med saa stor Bestemthed vil kunne paastaae, at der hertil just er anvendt »slebet Værktøi«.« Men hvorfor vil Professor W. absolut see paa de forvitrede Gjenstande? naar Fladen ved Forvittring er borte, saa kan naturligvis intet sees paa den; Antiquarerne gjøre derfor bedst i, som Naturforskerne, at holde sig til de *friske* Flader, og der er nok af dem, der skjønt Aartusinder gamle, ere ligesaa friske, som om de vare frembragte den Dag igaar.

mere bekendt, at Forfatterne (*Morlot, Lartet*, f. Ex.) selv have overbevist sig om Rigtigheden af slig Forskjel, hvis de ikke allerede iforveien havde dette Kjendskab til Sagen, og at de i Erkjendelse af disse Fladers Betydning have herpaa bygget videre. Naar imidlertid Prof. *Worsaae* og flere andre nordiske Oldforskere ikke ville gaae ind herpaa, og ikke kunne forstaae, hvorfor man ikke ogsaa paa en anden Maade, end netop ved en sleben og jevn Eg, skulde kunne frembringe Flader af samme Beskaffenhed, f. Ex. ved Hjælp af en *naturlig* dertil vel skikket Flintflække, da har Videnskaben herpaa ikkun at give et eneste Svar. Det kan naturligvis ikke tillades Oldforskere, der selv have fremsat Paastanden om, at Dyngedannerne ikke havde veldannede og velslebne Redskaber, at forskandse sig bag en saa løs Formodning som den, at en saadan Flække »efter al mulig Sandsynlighed vilde kunne skjære paa samme Maade, som en Flintøxes slebne Eg« (*Worsaae* foran S. 259), men man kan forlange af disse Oldforskere, at de gjøre Forsøget dermed, og indtil de vise dette med heldigt Resultat, maa det staae fast, som hidtil, at en *Saug* frembringer *Saugskaar* og at en *Flintflække*, selv om den end er nok saa godt og jevn afslaget, kun efterlader sig *Saugmærker* og ikke noget Mærke, som de facetagtige Flader paa Overfladen af mange Benstykker og Hjortetakredskaber eller Huggene i disse. Uden at kunne erkjende og benytte dette Kriterium stille Oldforskerne sig selv udenfor de vaabenføre Kæmperes Række, medens det Spørgsmaal behandles, om man ved Affaldsdyngerne har kjendt *veldannede og slebne Skjærerredskaber* eller ikke.

Det forholder sig naturligvis saa, at det til at frembringe de ovennævnte Flader og Hug er tilstrækkeligt, at Redskabet er slebet ved Eggen, og dette behøver ikke at være afslebet over hele Overfladen. Min Collega lægger nu særdeles Vægt paa den Udstrækning, den slebne Overflade paa Instrumentet indtager, samt derpaa, om dette tillige er, hvad han kalder, poleret ved Eggen

eller ikke, og mener, at der i disse Gradationer kunde være en Tidsforskjel udtalt*). Jeg skulde formode, at der ved den oftere paaberaabte Polering ved Eggene som en yderligere Uddannelse af Redskabet i Fuldkommenhed, *især* skulde være ment den egentlige eller finere Tilslibning af Eggen, forat gjøre denne skjærende, modsat den blot og bare Afslibning af Fladerne, forat borttage de efter Tilslagningen tilbageblevne Ujevnheder; men dernæst er der vel ogsaa for en Del ment den Glathed, som Instrumentet har faaet just ved Brugen eller ved Sliddet. At der heri og i den mere eller mindre afslebne Overflade ikke med Grund søges nogen Tidsforskjel, derom mener jeg, at saagodtsom alle større Gravfund ville vidne, idet samme Grav indeholder Redskaber, der i høist ulige Grad ere tilsliebne; men dette Forhold er iøvrigt, paa det Punkt af Drøftelsen vi her befinde os, et ligegyldigt og fuldkommen underordnet. Hovedsagen bliver: at talrige Ben- og Hjortetakssager vise tydelige Spor af, at Dyngedannerne have været til dagligdag i Besiddelse af Redskaber, som de saagodtsom ikke eller dog yderst sjelden have ladet tilbage i Dyngerne, og at disse Redskaber have været af *en anden og en fuldkomnere* Tildannelse end det store Antal, som findes deri. Det staaer nemlig hævet over enhver Tvivl, at Urfolket aldrig *sleb* Eg paa nogen af disse simple og raa Sager, men kun paa dem med tilhuggen Eg og kun paa de Former, som nu ogsaa i Gravhøiene ere de eneste med sleben Eg. Saadanne er det altsaa, som Dyngedannerne have været i Besiddelse af. *Der kan ikke være Tvivl om, at Kjøkkenmoddingerne eller Affaldsdyngerne i deres talrige raa Redskaber kun give en baade ufuldstændig og ensidig Forestilling om det Folks Virksomhed og Kultur, fra hvilket de hidrøre.*

*) Af flere end eet Medlem af det anthropologiske Selskab i Paris hørte jeg ogsaa i 1859 bestemt udtalt, at Stenalderen, navnlig i Norden, vistnok maatte deles i et endnu større Antal af Perioder, eftersom «Øxerne» vare uslebne, slebne paa de to Bredsider, eller tillige paa de smallere Sider.

Vi betragte nu Gravkamrene eller Stenkamrene og de deri indeholdte Redskaber fra den samme Side. Af hvad der hidtil af disse er bleven omhyggeligere opbevaret *i Museerne eller i de private Samlinger*, synes det unægteligt, som de forskjellige vel tilhugne Jagt- og Krigs-Redskaber, og de ligeledes vel tilhugne eller slebne øxe- og meiselformede Redskaber udgjorde den aldeles overveiende Masse eller vare Gravkamrenes egentlige Indhold, og Spørgsmaalet bliver da atter, om heri var det fuldstændige Udtryk for den Kultur, som havde hersket hos det Folk, der havde opbygget Gravkamrene, eller om det kun var et Brudstykke deraf. Havde disse Gravbyggere tillige havt den samme Levevis og udøvet de samme Virksomheder, som Folkene, der have efterladt os Dyngerne, »var det jo at vente, at man ogsaa vilde have medgivet den Afdøde Midlerne til disse Virksomheders Fortsættelse« (mit forrige Foredrag S. 182) og at Dyngernes raa Former ogsaa vilde findes i Gravene. Næst efter at gjøre opmærksom paa den meget urigtige Betoning, man havde lagt paa de slebne Gjenstande, som om Gravkamrenes Redskaber væsenligen vare *slebne*, medens dette allene tilkommer Eg-Værktøiet, og atter af dette kun en — vis Del, erindrede jeg om de ikke faa simple og raa Redskaber, der bevisligen allerede vare fundne i Gravhøiene og som i Et og Alt stemmede overens med Affaldsdyngernes. Dette gjaldt for Flintsagernes Vedkommende i en stor Maalestok om de foran (S. 335—37) nærmere omtalte *Flintflækker* og de Redskaber af forskjellig Art, der ved Tilhugning lavedes af dem, og i ringere Maalestok om *Flintknuderne* og *Flintkjernerne*. Men naar de to sidstnævnte Former *i vore Samlinger* kun færre Gange findes opbevarede fra Stenkamrene, naar derhos kun en yderst enkelt Gang hine raaere i Form af Landseblade eller Øxer dannede Flintstykker bestemt vides fremdragne af Gravkamrene, medens maaskee Ting af endnu simplere Form og Tilslagning i det Hele neppe vides iagttagne i disse, da var det en Selvfølge, at man *med Vægt* maatte fremhæve, at disse i Forarbeidelse saa simple Redskaber kun i

det sidste Tiaar omtrent ere blevne erkjendte som Gjenstande, gjorte af Menneskehaand og dannede til bestemte Formaal, og at der i det samme Tidsrum var saa godt som slet ingen Gravhøie blevne udgravne med tilbørlig Hensyn til disse raa og uanseelige Former. Naar man erindrer, hvormeget og hvorlænge man havde kæmpet tildels med vore mest øvede Antiquarer, inden de vare gaaede ind paa, at visse grovere Flintflækker og Flintknuderne virkelig vare Menneskeværk, og ikke Naturprodukter, var det vist vel meget forlangt, at man nu skulde indrømme, at Antiquarerne i tidligere Tid havde været opmærksomme paa disse Gjenstande, naar Gravhøie udgravedes under deres Tilsyn, og endnu mindre kunde man indrømme, at der ved de sædvanlige Udgravninger af Stenkamrene, som fandt Sted uden særlig kyndigt Tilsyn, skulde være skjænket slige raa og tilsyneladende uformede Ting den ringeste Opmærksomhed. Fra den Side af maatte man altsaa paa det bestemteste erklære, at *vore Samlinger af Flintsager fra Gravhøiene, saaledes som disse **i al deres Rigdom** hidtil ere, paa ingen Maade kunde repræsentere vore Gravbyggers **hele** Kultur, men kun de enkelte Sider, paa hvilke man fra gammel Tid havde havt Øiet henvendt*, at ogsaa her maatte være at supplere meget, dog ikke, som ved Affalddyngerne, fordi de ikke skulde have indeholdt dette meget, men fordi dette Indhold hidtil havde unddraget sig Opmærksomheden. Jeg maatte i denne Henseende vel ogsaa med god Ret kunne beraabe mig paa, at de enkelte Udgravninger, som i den sidste Tid vare blevne udførte helt eller tildels under et kyndigere Tilsyn, havde fremdraget ikke faa Spor af de simplere Sager, som man før havde savnet. Min Collega, der i sit første Foredrag, hvori han fremstillede Hypotesen om den ældre i Affalddynger og Kystfund og den yngre i Gravhøiene aabenbarede Stenalder, ikke syntes mig at være bleven alle de Correctioner vaer, der efter min Mening maatte foretages, førend man umiddelbart til Opgjørelse og til Afslutning brugte de raa Kjendsgjerninger,

finder, besynderligt nok, heller ikke endnu denne min Fremstilling af Grunden, hvorfor der kun er en tilsyneladende og ikke nogen virkelig Mangel paa disse Gjenstande i Gravhøiene, »rimelig« eller »fyldestgjørende« (foran S. 253). Jeg kan i saa Henseende kun holde mig til mit tidligere Yttrede i Et og Alt, men skal dog tilføie, at medens Prof. *Worsaae* paa dette Sted imødegaaer min Fremstilling med en Bemærkning, hvis Gyldighed *Erfaringen* vist vil have lært de Fleste at underkjende*), giver han mig paa et andet Sted et saa gyldigt Vidnesbyrd om Sagens Rigtighed, som jeg kan ønske mig; thi i det af ham i andet Øiemed S. 237 givne Citat af Oldsags-Comiteens Protocol fra 1844 angaaende den nu saa vel bekjendte og hyppig forekommende »trekantede Art« af Flint i Øxeform, fremhæver han jo netop, at endnu i hint Aar fandt denne Comitee det »rimeligere at de snarere kun ere en *halv tilfældig Form*, som er opkommen ved Afslagningen«. Naar det da tog sig saaledes ud i selve »Oldskrift-Selskabets Oldsags-Comitees« Øine, der forestod og ledede Indsamlingen af Oldsagerne, hvad berettiger os da til at vente en klarere Opfattelse af Forholdet hos Folk uden Kundskaber til Oldsager? og naar dette var Standpunktet i 1844, hvilke Udgravninger har man da fra de følgende 5—6 Aar, der kunne vise, at man i dette Tidsrum har skjelnet bedre?

Begge Klasser af Mindesmærker ere altsaa ufuldstændige Vidner om den Kultur, der herskede under deres Tilblivelse

*) At de raa Kiler og de andre raattilhugne Redskaber lige saa stærkt have Præget af Menneskeværk og virkelige Redskaber, som de *lange Flækker* er, oprigtigt talt, en besynderlig Paastand, selv om man ikke havde den daglige Erfaring for, at de gjøre det modsatte Indtryk paa Alle.

I den Anledning tør jeg ikke tilbageholde en ret mærkelig speciel Erfaring; en af vore ansete Antiquarer, der i 1850 havde fuldkommen vedkjendt sig og anerkjendt de »trekantede Øxe« som Product af Menneskehænder, blev Aaret efter paa ny saa vaklende i denne Anskuelse, at han kun i den hyppige Gjentagelse af samme Form i Dyngerne, men *ikke* ved Tilslagningen fandt nogen Overbevisning om Anskuelsens Rigtighed.

og røbe, at de maa suppleres; en Del af Supplementet er imidlertid fundet i hver af dem, og denne peger aldeles tydelig hen paa; at Gravkamrenes Indhold er ufuldstændig kjendt i *den* Retning, hvori den store Masse af Dyngernes Indhold gaaer, og at det Omvendte gjelder, paa sin Vis, igjen for Dyngene. Ved en saadan Supplering maa der nødvendig komme en hel anden Lighed frem imellem begge, end et første og overfladisk Øiekast lod formode, og den virkelige Lighed er allerede nu en ikke ringe; men naar Gravkamrene blive bedre og tilstrækkeligere undersøgte, kan man ikke tvivle paa, at denne Lighed bliver ogsaa for en første Betragtning langt større*). Thi det maa man ikke glemme, at vi efterhaanden ere komne stærkt tilbage i Kjendskab til Gravkamrenes Indhold, og hvis man før med fuld Ret har dæmpet Lysten til at udgrave Gravkamrene, fordi de efterhaanden i Antal svandt betydeligt ind

*) I Anledning af Prof. *Worsaaes* Frygt for, at en saadan større Overensstemmelse imellem Gravenes og Dyngernes Indhold skal svække min egen Theorie (*Wors.* S. 253, smlgn. S. 251 og fl. St.), da er jeg ganske rolig; thi jo før dette Utske af Anskuelse, som min *Collega* behager at tillægge mig, slaes ihjel, desto bedre. «Hele denne Theorie» om en egen Klasse af Redskaber for det daglige Liv og en anden Klasse af disse for Gravkamrene eller Livet efter Døden (*Wors.* S. 245, S. 246), der S. 251 af Prof. *Worsaae* saa træffende betegnes «en ganske ny, formeentlig væsentlig paa en Misforstaaelse grundet, i og for sig saare unaturlig Paastand, som ikke hidtil har været anerkjendt i vor Archæologie, som ikke finder nogensomhelst Bekræftelse i de ved vore øvrige Grave fra Oldtiden bekjendte Forhold, men som snarere fuldkommen strider mod de hos vilde Folkefærd almindelig herskende Gravskikke», fortjener virkelig alle disse Epitheta og er virkelig «formeentlig væsentlig paa en Misforstaaelse grundet» — *men hele Misforstaaelsen er paa Professor Worsaaes Side.* Man vil ikke i mit Indlæg finde ringeste Spor af den mig tillagte Anskuelse, og jeg er endog saa langt fra at ville have egne Redskaber tildannede for Gravhelligdommene, at jeg hverken har indrømmet eller kan indrømme den *Worsaaeske* Antagelse, at det var «ubrugte», «nye», eller «nyttilhugne» Redskaber, der bleve nedlagte hos de Afdøde (*Wors.* foran S. 248 fl. St., smlgn. ogsaa *Wors.* i Vid. Selsk. Overs. for 1853. S. 105). Men jeg skal ikke spille eet Ord paa at gjendrive denne Theorie; i Henseende til dette som de fleste andre Punkter maa jeg simpelthen henvise dem, der have Interesse for selve Sagen, til mit tidligere Foredrag.

og fordi man mente omtrent at vide, hvad enhver ny Udgravning vilde bringe for Lyset, saa stiller sig nu Sagen ganske anderledes, efterat man har faaet Øiet op for mangfoldige Ting, som man for oversaae. *Intet kan bringe til en **endelig Afgjørelse** det nu reiste Spørgsmaal om Ligheden eller Uligheden i Gravbyggernes og Dyngedannernes Kultur, uden netop en meget **omhyggelig Undersøgelse af velbevarede Stenkamre***, men Undersøgelsen maa skee ved speciel Kyndige, der have Øie og Sind for alle Enkeltheder. Fortsatte Undersøgelser af Kjøkkenmøddinger og Kystfund, udførte med samme Omhu og Rolighed, ville jo vistnok ogsaa være ønskelige og have deres Betydning for det reiste Spørgsmaal, men for Øieblikket dog i Forhold en mere underordnet, da det Ensartede i Udbyttet af disse viser os, at vi her have nærmet os lidt mere til Fuldstændighed. — Netop af denne Grund har det en ringere Betydning, om man for Øieblikket kan beraabe sig paa en Snæs Kjøkkenmøddinger og Kystfund flere eller færre, men langt vigtigere vilde det være at faae udtømmende Undersøgelser af enkelte af dem.

Min Collega mener vel, at jeg er paa Afveie med Hensyn til den Maade, hvorpaa jeg betragter Lighederne og Ulighederne i de tvende Klasser af Mindesmærker; men jeg maa ogsaa i denne Henseende aldeles bestemt holde mig til mit tidligere Fremsatte*). Hvad Professor *Worsaae* har søgt at indvende imod dette, kan jeg ikke tillægge synderlig Vægt, da jeg ikke kan gaae ind paa hans hele Opfatningsmaade, der forekommer mig at være alt andet end naturlig**). Ikke heller med Hensyn til selve Kjends-

*) Selv med Hensyn til den oftere fremtrædende besynderlige Forvexling af hvad der er virkelig Eensartet, hvad ikke, og den endnu besynderligere Yttring i Sammenhæng hermed S. 251, at jeg »ved Forskjel i Redskaber vil udtrykke Lighed i Kultur«, maa jeg henvise til mit første meget korte, og, som det synes mig, meget klare Indlæg.

***) At Professor *Worsaae* slet ikke vil anerkjende Grundforskjellen imellem Affaldsdynger eller Kjøkkenmøddinger og Gravkamre, er dog meget unaturligt, og ligesaa, at han sammenligner den Maade, hvorpaa Redskaberne i de

gjerningerne seer jeg at der kommer nogen væsentlig Ændring frem; thi selv med den store Indskrænkning, Prof. *Worsaae* ved sin udførlige Opregning og saakaldte Kritik *mener* at frembringe i Antallet af de *sløbne* og *veltilhugne* Flintsager, der hidtil med nogen Sikkerhed vides fundne i Dyngerne, bliver Antallet dog nok, naar man seer nøiere til, omtrent det samme som jeg i Selskabet og mit Foredrag har angivet*). Da man ifølge Affalds-

første ere blevne efterladte, glemte eller henkastede, med den Maade hvorpaa Gravkammerenes bedre Redskaber ere blevne spredte over Marker og Enge — thi at Hovedmassen af disse ikke skulde være komne fra de forstyrrede og udjevnedes Gravhøie, kan jeg aldeles ikke indrømme ham. Som Bevis for Rigtigheden af den Sætning, at Gravbyggerne og Dyngedannerne have væsentlig haft samme Kultur, fordrer han ikke mindre end at man skal »t. Ex. godtgjøre en aldeles fuldstændig Eensartethed eller Blanding af Indholdet af de paagjældende Mindesmærker«, S. 251. Jeg skjønner dog virkelig ikke, at Eensartetheden eller Blandingen skulle vises synderlig stærkere, end de allerede ere viste, og allermindst at de skulle være »aldeles fuldstændige«. Spildet fra Fødemidlerne af al Art, de allehaande Begyndelser og Tilløb til Redskaber og Affaldet fra disse, m. m. m. have dog virkelig intet i et Gravkammer at gjøre.

- *) Imod de i Selskabet foreviste enkelte Stykkers Herkomst fra selve Dyngerne blev der heller ikke tidligere fra min Collegas Side reist nogen Tvivl; derfor har en saadan jo naturligvis Lov til at reise sig senere, men dens Berettigelse er mig i de fleste Tilfælde mere end tvivlsom, og for flere af dem kan jeg aldeles ikke indrømme den. Jeg skal her ikke berøre det længere Register over sløbne eller veltilhugne Ting fundne paa »Signalbakken«, »Dybdal« eller paa »Markerne ved Havnø« o. s. v. (S. 255—257), paa hvilke (som foran S. 309 anført) intet Menneske har beraabt sig. — Flintpilene fra Havnø og Sindholt kan jeg derimod ikke saaledes give Slip paa, og det vilde min Collega ganske bestemt heller ikke, naar han, som jeg, havde seet de Pletter, hvorfra de bestemt angaves at være tagne. — Hvad de to Stykker fra Havelse angaaer, da skal jeg kun *erindre* min Collega om, at der ved Undersøgelsen først borttoges et øvre Lag indtil den Dybde, da Comiteen erkjendte at have de urørte Skallag for sig, og at der dernæst ogsaa paa de lodrette Vægge og Gjennemsnit idelig havde Øie med mulige indtraadte Forstyrrelser. At *Naturforskerne* i Comiteen mere end eengang paaviste saadanne for ganske korte Strækninger og ogsaa fandt senere Indblandinger paa disse Steder, fremhæver jeg netop her til Vidnesbyrd om, at det ikke gaaer an, at det antiqværiske Medlem af Comiteen efter saa lang Tids Forløb ganske løst henkaster den Forklaring, at de tvende Stykker, imod hvis Leie i selve Dyngen Comiteen paa Stedet ikke fandt berettiget Tvivl, muligen vare senere Indblandinger, eftersom Bankens Overflade jo var pløiet og en Mølle bygget paa den.

dyngernes hele Natur ikke er berettiget til at vente, at de af saadanne Sager skulle indeholde andet end det aldeles *tilfældig*

Der ligger, som jeg allerede i mit tidligere Foredrag har yttret, for den Opfattelse af Forholdene, hvilken jeg anseer for den naturlige, saa liden Vægt paa, om der af slebne eller veltilhugne Flintredskaber findes enkelte Stykker flere eller færre i Affaldsdyngerne, at jeg, indtil dette senere maatte blive af større Betydning, kan lade det beroe med det Anførte og overlade til Affaldsdyngerne at tale tydeligere til dem, der maatte behøve en tydeligere Tiltale. Men Eet er det dog nødvendigt at tilføie til min Collegas Register over de *slebne* Gjenstande fra Havelse, nemlig hint, som (*skeeformet*) *Skraber*, tilslagne Brudstykke eller Skjærv af en *meget stor og velsleben* Øxe, her fremstillet i Figureerne 32 A og B i halv naturlig Størrelse. Thi lad nu ogsaa denne »Skraber« være med Hyppeloven pløiet op af Dyngens øvre Lag istedetfor at være taget ud deraf, og lad dens Forekomst der, som saameget Andets, blive forklaret ved, at den i den yngre Stenalder er tabt paa Overfladen af Dyngen, saa har den dog det meget Besynderlige ved sig, at *det Redskab, hvoraf den er et Brudstykke, hører den yngre og juldkomne Stenalder til, men det Redskab, til hvilket Brudstykket paany er blevet dannet, er efter Professor Worsaaes egne Ytringer* (S. 282 Anm. og S. 326 Anm.) *karakteristisk for den ældre og barbariske Stenalder.*

Fig. 32.

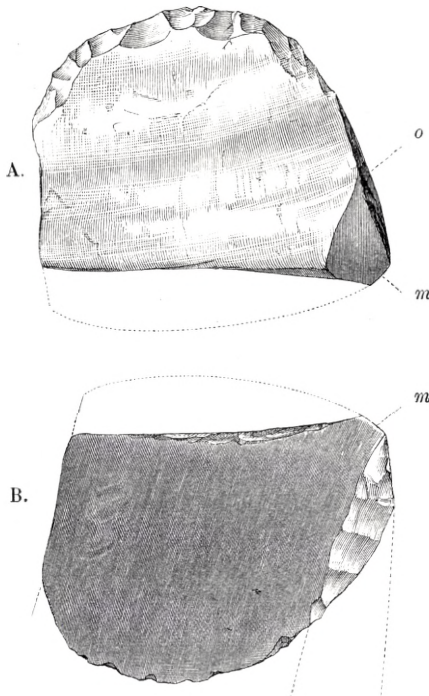

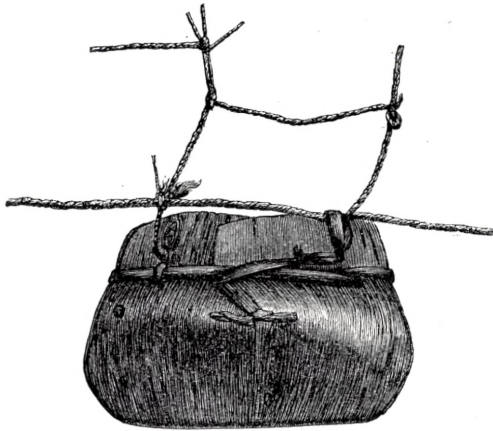
Fig. 32 A og B fremstille her fra to Sider i halv naturlig Størrelse en stor Skjærv af en paa de to Flader særdeles smukt slebne, meget stor Øxe, hvoraf senere ved Tilhugning er dannet en (*skeeformet*) *Skraber*. *m* er et Stykke af Eggen, bevaret paa begge Flader. *o* er den ene tilslagne Smalside, der sees tydeligere i Fig. B.; de punkterede Linier antyde Eggens og Randenes oprindelig Løb.

tabte eller efterladte, have *de enkelte* med Sikkerhed deri fundne Gjenstande af den Art, der vise *at saadanne dengang vare til og benyttedes*, samme Værdi som et noget større Antal, der alligevel heller ikke kunde betragtes uden som et *tilfældigt* Indhold. — Ligesaa lidt skjønner jeg, at der med Hensyn til de Kjendsgjæringer, der angaae de af mig anførte raae Flintsager og Bensager fra Stenkamrene, er fremkommet noget, der kan svække den af mig dem tillagte Betydning for Spørgsmaalet. Jeg skal her dog fremhæve, at selv under den Forudsætning at min Anskuelse er rigtig, og Stenkamrene altsaa for en Del ere selve Dyngedannernes Begravelsessteder, samt at disse sidste, som jeg antager, ere tillige blevne udstyrede i Graven med Redskaber til at fortsætte de os fra Dyngerne kjendte Fiskervirksomheder, vilde det dog være en paafaldende Miskjendelse af Forholdene, om man, for at anerkjende Ligheden imellem Gravbyggernes og Dyngedannernes Kultur, vilde i Gravhøiene fordre de raae Redskaber repræsenterede i samme store Antal som i Dyngerne eller i Kystfundene. At saa simple Ting ligge tabte i stor Mængde paa de Steder, hvor de have været anvendte, kan ikke undre os, og derom ville vore egne Fiskeres Sænkestene og Fiskegarn-Vægte afgive nærliggende Vidnesbyrd; ogsaa vil det ligge saare nær at betragte de Pletter paa Sø- og Strandbredderne, hvor Kystfundene findes, netop som de Steder, hvor Urtidens Fiskerfolk trak deres Garn og Net i Land, og de lignende Pletter og Strækninger paa Grundene i Søerne og Bugterne som de Steder, hvorpaa Garnene og Nettet især have været anvendte. Men naar vi nu f. Ex. ved vore Indsøer see, at der til at sænke et lille og simpelt Net hører Hundreder af mindre Fiskegarn-Vægte (Flint-Knuderne), og et mindre Antal, dog altid et Flertal, af de større Vægte, mon vi da skulde antage at der til hint Udstyr i Graven skulde høre hele dette Apparat eller skulde det ikke være nok, om et Stykke af Nettet med de paahængende Vægte blev givet den Afdøde med. Med Hensyn til Gravbyggernes Virksomhed, som Fiskere, da maa

jeg endnu, og bestemtere end jeg før har gjort det, fremhæve, at mange af de simple Redskaber, paa hvis Tilstedeværelse i Gravkamrene jeg i mit forrige Foredrag S. 183—187 gjorde opmærksom, utvivlsomt have været anvendte just til Fiskeriet*).

*) Jeg har saaledes tidligere efter deres Form og talrigere Forekomst i Tørvemoserne eller forhenværende Vanddrag tydet de saakaldte «*Flintknuder*» som Stene, udkastede efter Vildtet (Kastesteen, eller *Slyngesteen*), eller som *Fiskegarnsvægte*; men nu kan jeg tilføie, at de ere hovedsagelig *dette sidste*, thi dette fremgaaer umiskjendelig af de mærkværdige *Gnidflader*, der paa de mest forskjellige Steder forekomme paa dem og som aldeles utvetydigen vise, at fastere Legemer uafbrudt i lang Tid have gnedet imod dem paa de selvsamme Steder og saa at sige have slebet sig ind i dem. *Gnidets* Beskaffenhed synes dels at antyde, at de have været omgivne af faste *Grimer* (af Trærødder?) dels at de have været omgivne af større Plader eller hele *Skeder* (af *Trøbark*, *Næver*?). Hosstaaende

Fig. 33.

Figur 33 viser en af *Barkpungene* til det ovenfor S. 345 omtalte gamle lapske Fiskenet i halv Størrelse, og giver baade et klart Begreb om, hvorledes en saadan simpel Vægt fast anbringes, og hvorledes de foran S. 345—46 omtalte, med Bark eller Skind omgivne Pilkestene vilde see ud; thi man behøver da kun at tænke sig det barkklædte lancet- eller kileformede Pilkesænke (Fig. 30, 31) langs hele Randen omgivet med en med Trærødder syet Søm, som den, Pungen her viser os foroven. Stenen i denne Pung eller Skede (thi den er ikke sammensyet for Enderne) var en Granit-Rulling; ved en egen Masse, som det syntes af Beg, Kulstøv, m. m., holdtes den fastere til den indvendige Side af Barken, der imidlertid ikke allene havde slidt den ganske blank i større Strækninger,

Iblandt de Forskjel, der ifølge Prof. *Worsaae* skulle udtale sig imellem Kulturen paa Affaldsdyngernes Tid og Kulturen paa den Tid, da de store Stenkamre byggedes, har det ikke mindst overrasket mig at høre, at Dyngedannerne kun kjendte eet Husdyr, *Hunden*, medens Gravbyggerne angives at have haft en hel Husdyrstand, nemlig, föruden *Hunden*, baade *Hesten* og, hvad vigtigere er, *Koen*. Det har dobbelt overrasket mig, da Resultatet allene skal støtte sig paa mine egne Undersøgelser og Bestemmelser, og da dette er af en saa gjennemgribende Betydning, at det mange Gange vilde opveie alle de Forskjel, der vare hentede fra Redskaberne. Af en Zoolog vilde det derhos være et, middelst talt, noget betænkeligt Skridt rentud at nægte en Kulturforskjel, naar i selve Husdyrholdet en saa betydelig Forskjel laae udtalt. Men paa mine Udtalelser kan rigtignok dette Resultat ikke støtte sig, og andre Støtter stiller min Collega ikke under

navnlig hvor Stenens Kanter gnavede imod Barken, men ogsaa paa en enkelt lille Plet havde slebet sig ind i den, nemlig hvor en af de større Ujevnheder havde været i Barken, eller maaskee en fremmed haardere Indblanding var kommen ind i Begmassen. — Der kan altsaa ingen Tvivl være om, at de forskjellige indgnedne og indslebne Mærker i vore Flintknuder og andre raae Flintstykker kunne hidrøre fra *Barkskeder* og *Baad* og *Grimer* af *Bast* og *Trærødder*; men endnu hurtigere kunne vi tænke os dem frembragte, hvis vi forestille os vore Urindvaanere, som *Chaucerne* paa Nordsøens Bredder ved vor Tidsregnings Begyndelse, knyttende deres Fiskegarn af Siv og andre Strandgræsarter, thi disses Kiselholdighed vilde afgive et langt stærkere Slibemateriale; paa den anden Side vilde Nettetene da paa Grund af deres Lethed fordre saa meget talrigere tilknyttede eller indflettede Vægte (*Plinius* hist. natur. lib. XVI. cap. I. *Chauci* — »Ulva et palustri junco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia«. *Panckouckske* Udg. vol. X. S. 4).

At de med *Huller* *gjennemborede Dyretænder*, der fuldkommen eens forekomme i Dyngerne og Gravhoiene, kunne have en hel anden Betydning, end som Hængesmykker, Amuleter o. s. v., viser os den grønlandske *Pilk* Fig. 27 (S. 341), (mange af Flintflækkerne er jeg tilbøielig til at opfatte som brugte paa en lignende Maade).

Ogsaa de saakaldte »*Kamme*« ere alt andet end Haarkamme og Toiletgjenstande, hvad de paa Bagsiden dybt indslidte *Tværflurer* vise; man kan maaskee have brugt dem til at udkæmme *Bast-* eller *Rodfibre* og andre til Fiskegarn brugte *Traade*, maaskee ogsaa til disses *Fletning*. Som Fiskestikker, *Flynderprikker* kan mangan »*Benpren*« have været anvendt.

det. Med Hensyn til de *tamme Køer* eller Gravbyggernes *Ko-hold* beraaber han sig vel paa tvende af mine Bestemmelser af Knokler eller Tænder fundne i Stengrave; men den ene af disse erklærer en Tand fra et Stenkammer paa Langeland for at være »*inderste Kindtand af en Ko*«, og hermed er jo rigtig-nok ikke sagt det allermindste om, at det var af *en Husko eller Tamko*; dette skulde jeg dengang nok lade være at bestemme efter en enkelt Tand, og skal det endnu. Den anden Bestemmelse lyder, at et af Prof. *Worsaae* i et Stenkammer paa Kirkestillinge Mark ved Slagelse fundet tilspidset Benredskab »*er dannet af den øvre Deel af Albuebenet, olecranon ulnæ, og, forsaavidt Formen af det Tilstedeværende tillader at slutte, af en Oxe(?)*, men det kan da ikke være af nogen af Landets store vilde Oxer, men af en Oxe, der har staaet vort tamme Qvæg nærmere«*), og her har man altsaa idetmindste to Skridt at gjøre, inden man kommer til en *Husko*; thi først skal det jo afgjøres, om Benet har virkelig tilhørt en Art af Oxeslægten, og dernæst om denne Art har været en vild eller tam Oxe. Af dette Benstykke alene lader der sig vist ikke bestemme noget, og først naar andre Levninger havde med Sandsynlighed godtgjort en Tamoxes Tilstedeværelse i Stenalderen, kunde man ad Formodningens Vei ogsaa regne dette Stykke dertil. I Anledning af min Collegas raske Slutning, at fordi det ikke godt kunde hidrøre fra en af de *store vilde Oxer*, maatte det altsaa være af Tamkoen, skal jeg dog tillade mig at bringe i Erindring, at der netop fra *Meilgaardedyngen*, som jo er saa typisk ren baade for slebne Sager og for alt andet, der kunde tyde hen paa nogen »Overgang« imod en høiere Kultur, er fremkommen ikke faa Knokler, som tilhøre en lignende mindre Oxeform, men heller ikke denne har jeg havt Grund til at ansee for en tæmnet Oxe**).

*) Citeret med de her fremhævede Udtryk efter Oldn. Museums Protocol og Bilaget til samme, mit Brev af $\frac{7}{3}$ 53.

***) Smlgn. Vidensk. Selsk. Overs. for 1855, Nr. 4. April, hvor iblandt det betydelige Udbytte, Udgravningen ved Meilgaard ydede os, udtrykkelig

Dette var nu de danske Gravbyggeres *Tam-Ko*; hvad deres *Tam-Hest* og *Tam-Kat* angaaer, da har jeg allerede forlængst skriftligt meddelt Museet min velgrundede Tvivl om den sidstnævnte, især da den Underkjæbe, hvorpaa Angivelsen støttede sig, havde saa talrige Spor af, at Musene havde gnavet den og slæbt med den, saa at den følgelig simpelthen kunde være nedkommen i Stenkammeret igjennem et Musehul; ad samme Vei eller igjennem et Ræve- eller Grævlingebo kan ogsaa mangan en enkelt Hestetand være nedbragt i Stenkammeret og have fundet sin Plads imellem selve Menneskeknoklerne, og saalænge kun isolerede Tænder opføres som fundne i Gravkamrene, ligger denne Forklaringsmaade nærmest. I denne Henseende vil det være tilstrækkeligt at erindre om, hvor mageligt Rævene i flere Henseender havde indrettet sig Bo i selve Gravkammeret i den af Comiteen undersøgte Jættestue paa Hjelm Mark ved Stege paa Møen.*) Professor *Worsaae* anfører endnu som Hjemmel for en større Husdyrstand i Stenalderen og navnlig for Hestens Forekomst i denne, et Citat af mit i 1848 holdte Foredrag i Videnskabernes Selskab, — hvilket Foredrag**) netop skulde for Selskabet motivere Ønskeligheden og Nødvendigheden af kritiske Forskninger i disse Oldtidsforhold og ogsaa var heldig nok til at foranledige den geologisk-antiquariske Comitees Dannelse, — men det vedkommende Sted er jo tydelig nok et Referat om de i det Oldnordiske Museum og i dets Protokol forefundne Data, inden nogensomhelst Kritik med Hensyn til Sagernes paalideligere Herkomst kunde anvendes, og det

findes opført: »samt flere Levninger af en mindre Vild-Oxe, hvis Størrelse omtrent har været som Tam-Oxens«, og en Oxe af denne Størrelse kjender jeg ogsaa nu fra flere andre Affaldsdynger.

*) Den store Indblanding af Dyreknokler, der strax ved Gravkammerets Aabning viste sig, var just Anledning til, at Comiteen foretog sig noget agtigere at undersøge den tilbagestaaende større Del af Jættestuen; Beretning om Udbyttet er afgivet af Prof. *Worsaae*. Vid. Selsk. Overs. for 1853 for Mai og Juni. S. 95 smlgn. *Steenstrup*. V. S. O. f. 1853. S. 29.

**) Vid. Selsk. Overs. f. 1848. S. 1—12.

har visselig ikke været mig nogen behagelig Overraskelse at see et Referat, der skulde antyde Overensstemmelserne og Uoverensstemmelserne, som de dengang forelaae, imellem Angivelser fra Nabolandet Sverrig (Professor *S. Nilssons*) og fra vort Land og derved danne Udgangspunktet for forestaaende Undersøgelser, anvendt paa denne Maade, som om det allerede var en efter Undersøgelse vundet Anskuelse*).

Hvad enten jeg saa seer de tvende Mindesmærker fra de indeholdte Redskabers Side eller fra de i Gravbyggernes og Dyngedannernes Tjeneste staaende Husdyrs Side, er det mig ikke muligt at blive nogen Grundvold for en dobbelartet eller forskjellig Kultur vaer, og *følgelig er der efter min Mening ikke noget, hvorpaa en Tvedeling af Stenalderen, som den forsøgte, kan støtte sig.* — Men lad os nu forudsætte, at engang i Tiden Kjendsgjerninger, hvorpaa en saadan med Rette kunde støtte sig, bleve fremdragne, at man virkelig fandt, at der i Stenalderen havde været Folk med særdeles raae og slet forarbeidede Landser og andre med velforarbeidede, at hine havde slette Øxer, disse gode, kort: hine med hele Sæt af raae Redskaber, der svarede til andre Sæt af velforarbeidede Redskaber, som disse havde, hine endelig uden Husdyr eller i det høieste kun med Hunden, disse med en hel Husdyrstand, saa at man maatte blive og blev enig om, at her virkelig var to Grader af Kultur, hvad vilde da det første Spørgsmaal blive, for hvilket man maatte søge at gjøre sig Rede? — jeg tænker dette: *have de to Kulturer staaet*

*) Jeg finder mig i det Hele foranlediget til at bemærke, at Undersøgelser, der dels ifølge deres egen Natur og dels paa Grund af ydre Forhold kun efterhaanden og stykkevis igjennem en lang Aarrække ere bragte til en foreløbig Afslutning, og af hvilke den senere ofte maa virke supplerende og berigtigende ind paa den tidligere — saaledes som Tilfældet er med mine mange i mere end tyve Aar m. H. til Landets Fortidsfauna og Fortidsflora gjorte Undersøgelser — ikke kunne benyttes lige godt i hele deres Udstrækning uden et vist specielt Kjendskab til Sagen og en vis Vaersomhed.

ved Siden af hinanden, eller er den ene gaaet forud for den anden? Og hvis nu det Sidste viste sig at være Tilfældet, hvilken af dem har da gaaet forud og hvilken er fulgt efter? Vi kjende jo Exempler ligesaa godt paa en tilbagegaaende som paa en fremadgaaende Kulturbevægelse, og det er ikke givet ligefrem, hverken her eller andensteds, at det er den raaere eller lavere Kulturtilstand det har begyndt med, ogsaa er det jo den større Dygtighed og Smag*) i Metallets Behandling, der karakteriserer netop det ældste Afsnit af Jernalderen og ligesaa af Bronzealderen. Naar Alt kommer til Alt, er det vel ogsaa lige nemt eller lige vanskeligt at hæve sig fra det her antagne lavere Trin til det høiere, og at synke fra dette ned til hint. Men hvilket der havde fundet Sted, burde dog nærmere udvikles eller sandsynliggjøres, inden man fremstillede det som aldeles afgjort, at det lavere Stadium gik forud. Dertil sigtede de Forbemærkninger i mit forrige Foredrag, som jeg seer at min Collega har misforstaaet.**) At ville drøfte disse Eventualiteter her, vil imidlertid være aldeles *utidigt*, da Forudsætningen for dem, at der har været to Kulturer, ikke indrømmes.***)

*) Professor *Worsaae* fremhæver i sidste Foredrag (foran S. 243), at Forskjellen imellem ældre og yngre Jernalder, ældre og yngre Bronzealder i det Væsentlige kun er »en Tilbagegang i Smag»; skulde han heri have Ret?

**) »Professor *Steenstrup*», hedder det hos *Worsaae* S. 243, »turde vistnok ogsaa selv nærmest kun i Forbigaaende have fremsat sine lidet sandsynlige og i al Fald fuldkommen ubeviste Bemærkninger om en Tilbagegang i Kultur i Stenalderen», — en ganske besynderlig Bemærkning, da jeg jo anseer Dyngedannerne og Gravbyggerne for at staae hinanden lige i Kultur og at være de samme Mennesker.

***) Indtil senere bedre Leilighed skal jeg derfor ogsaa indskrænke mig til, med Hensyn til to eventuelt ved Siden af hinanden bestaaende ulige Kulturer, at pege imod Nord paa *Lappernes* ligeoverfor *Nordmændenes* eller paa *Fjeldlappernes* ligeoverfor *Sølappernes*, og imod Syd paa hine i en Brømme udenfor de andre cultiverede Stammer boende, for det romersk-civiliserede Øie saa jammerligt og uden alle *Husdyr* levende *Chauci* (*Plin. hist. nat. l. c.*). — Og hvad særligt Gravbyggernes Forviisning til det Indre af Landet og Øerne angaaer, da skal jeg herimod kun bemærke, at hidtil har man dog nok været enig om, at Stenkamrene i deres Udbredning mest fulgte Landets Kontourer, Fjordene, Flod- og Dalløbene.

Jeg har holdt mig til Hovedsagen, Stenalderens Tvedeling her i Norden eller for Danmarks Vedkommende, og skal ikke her gaae ind paa en Drøftelse af det Meget af forskjellig Art, som i min Collegas Foredrag er fra fremmede Lande trukket ind med derunder, dels for at sandsynliggjøre denne Tvedeling i en raaere og en mere uddannet Stenalder, dels for at tjene ligefrem som Bevis for den. — Jeg maa i al Korthed indskrænke mig til at advare stærkt mod en farlig Parallelisering mellem forskellige Landes Kulturforhold i Stenalderen, mellem den fra Pælebygningerne i Schweiz kjendte Kultur i Stenalderen eller den lignende Kultur, som ifølge andre Fund rimeligvis til samme Tid har gaaet igjennem Mellemtyskland, og vort Lands. Den store Husdyrstand (Qvægavl), Kornavl og Frugtavl er noget, som vor Stenalder ikke endnu har røbet os mindste Spor af, og en stærkt udtalt Kulturforskjel viser sig altsaa indtil videre imellem disse to Stenaldre; derfor kunne de dog gjerne være samtidige, da vi ikke endnu kjende Kulturens Gang i disse Tider. Paa samme Maade maa jeg advare imod den Forestilling, at hin allerældste Stenalder, der i Frankrig og England anføres at gaae tilbage til en forhen for Menneskeslægten ukjendt Ælde, skulde frembyde Redskaber, der vare endnu raaere end vore fra Kjøkkenmøddinger og Kystfund saa velbekjendte, i Figg. 1-24 fremstillede Flintsager. *Dette er langt fra Tilfældet*; de svare i *Bearbejdelsen* væsentligen til de lancetdannede Pilkeflinte, der fremstilles Figg. 30 og 31, og de nærme sig ogsaa til dem i *Formen*; jeg antager dem følgelig anvendte i samme Øiemed, men paa dybere Vande og i stridere Strømme, og deraf forklarer jeg ogsaa de meget stærke *Gnidmærker* af Baand, Grimer eller andre Indfatninger, hvormed de synes at have været omgivne. *)

*) Forat faae en klar Fremstilling om disse ældste Stensager fra de saakaldte diluviale Gruslag i Frankrig og England, henviser jeg Læseren til de fortrinlige Afbildninger i *John Evans Flint implements in the drift*, London, 1862, ligesom ogsaa til Figureerne i hans to Aar tidligere udgivne Afhandling i *Archæologia* vol. XXXVIII. Skjøndt disse Flintsager kaldes af Prof. *Worsaae* (foran S. 289 in medio et in fine) »uhyre raae», og »endnu

Til Hovedsagen hører det imidlertid endnu at gjøre opmærksom paa, at i Drøftelsen af det Spørgsmaal, hvorvidt Affaldsdyngerne og Kystfundene hidrøre fra samme Tid som Stenkamrene eller ere ældre end disse, er der fra Oldforskningens Side indblandet tvende Antagelser, eller tvende Anskuelser, for hvilke der ikke er anført nogen Sandsynlighedsgrund, endnu mindre noget Bevis, men som alligevel oftere bruges i Fremstilling og Bevisførelse som om de vare erkjendte at være uantastelige Sandheder og vare hævede over al Tvivl. Hvad er der nemlig, der i mindste Maade berettiger enkelte Oldforskere til at antage, at visse af Stenredskaberne, og navnlig de gode og fuldkomnere af dem, ere bearbejdede *med Metal**), at de følgelig forudsætte Kjendskab til og Brugen af Metal, og, som Følge heraf igjen, at de staae Broncealderen nærmest eller gaae mere eller mindre ind i denne? Thi det Svar, man ikke sjelden hører Oldforskere give, at de ikke kunne forstaae, hvorledes saa gode og saa smukke Redskaber kunne forarbejdes uden Hjælp af Metal, har naturligvis ikke den ringeste Betydning, naar man paa Modspørgsmaalet, om de da kunne fatte, hvorledes slige Redskaber kunne tilhugges eller tilslibes med Metal, faaer og naturligvis maa faae et ligesaa bestemt: Nei, det forstaae vi heller ikke. — Hvad er der fremdeles, som i ringeste Maade kan understøtte visse Oldfyskeres Antagelse, at Benredskaber og ligesaa Redskaber af Hjortetak i det Hele ere ældre end Redskaber af Sten og navnlig af Flint,

raaere, endnu mere primitive — end Affaldsdyngernes», vil man dog let skjønne, at man paa Grund af Flintsagerens Bearbejdelse *ingenlunde* kan ledes til at henføre disse Fund til en Tid, der skulde gaae forud for Affaldsdyngernes. — Hvorvidt de geognostiske Forhold, hvorunder de findes, skulde absolut nødvendiggjøre dette, er et andet Spørgsmaal, som jeg forbeholder mig ogsaa at vende tilbage til, ligesom jeg forbeholder mig ogsaa at vende tilbage til de andre geognostiske Forhold, der i min Collegas Foredrag ere inddragne med i Spørgsmaalet, og da navnlig ogsaa den S. 237—38 givne Skildring af Kjøkkenmøddingernes virkelige og historiske Forhold til de hævede Strandbredde.

*) Smlgn. *Worsaae* foran S. 285 øverst, samt Sammes første Foredrag over Stenalderens Deling og mit Indlæg imod samme.

saa at Gravfund med stærkere Indblanding af Ben- og Hjortetakssager skulle sættes tilbage imod Stenalderens Begyndelse? Skulde denne Antagelse — som atter i Professor *Worsaae's* sidste Meddelelse gjør Fordring paa at være langt mere end den er — ikke simpelthen hvile paa en dobbelt Misforstaaelse? først paa den, at Ben er lettere at bearbejde end Flint og at man fornemlig derfor har begyndt med at lave sig Landser, Øer og Meisler af dette Stof førend af Flint, og dernæst paa den, at man her, som ved saa mange andre Leiligheder, har ligefrem troet at Redskaber, der i Form saa vel modsvarede hinanden, som en »Ben-Smalmeisel» modsvarer en »Flint-Smalmeisel», ogsaa nødvendigvis maatte have haft een og samme Anvendelse, kun at den ene Form, som lettere tilveiebragt, er gaaet forud for den anden. Imidlertid er jo intet sandsynligere, end at Benmeiselen intet har at gjøre med den slebne Flintmeisel; hin kan helt simpelt være en Sømglatter eller et andet Hjælpemiddel ved Skindarbejde, og denne derimod en virkelig Meisel til haardere Gjenstande. Stiller det sig saa — og nøiagtigere Eftersyn af begge Meislers nedre og øvre Ender vil kunne bringe noget Lys i Sagen — da maatte hin Antagelse om Benformernes større Ælde for dette Exempels Vedkommende omskrives saaledes, at Urfolkene begyndte med »Sømfoldere» eller »Sømglattere», fordi de vare lettere at udføre, men siden gjorde de sig virkelige Meisler af Sten. — Men hvad der end maatte ligge til Grund for Antagelsen, saa bliver det dog for mig aldeles uforstaaeligt, hvorledes det kan siges, at denne »er grundet ligesaameget paa de naturlige Forhold, som paa talende, baade fra Oldtidsminderne og fra Sammenligninger med raae Folkestammers Redskaber hentede Erfaringer» (*Worsaae* S. 262 øverst). For mig er det langt fra, som jeg allerede i mit forrige Indlæg har udtalt, S. 186—87, at være grundet paa de første, og hvad Erfaringen fra Oldtidsminderne angaaer, da mener jeg unægtelig, at de Gravfund med Benredskaber, der opbevares i det Oldnordiske Museum, i enhver anden Henseende staae ved Siden af de øvrige Gravfund, og at ingen

Oldforsker, naar man fjernede Bensagerne, vilde af Stenredskabernes Bearbejdelse faae nogensomhelst Formodning om, at disse skulde være enten af større Ælde end Stenredskaberne fra andre Gravfund, eller være at henhøre til en »Overgangstid«. Ogsaa synes mig denne Paastand om, at Benredskaber i Almindelighed have større Ælde end Stenredskaber, saameget mere paafaldende*) (W. S. 261), som jo netop Stenalderen i den høieste Udvikling, vi kjende den, nemlig hos Schweitzersøernes Pælebyggere med deres store Husdyrstand og med Korn- og Træfrugtavl samt med Dyrkning af Beklædningsplanter (Hør), træder op med et langt større Antal af Sager af Ben og Hjortetak end selve vore Affaldsdynger**).

*) Efterat Prof. *Worsaae* S. 261 imod mine Ytringer om Benredskabernes Bearbejdelse i Affaldsdyngerne har anført nogle Bemærkninger hentede fra formentligen lignende Redskaber hos Eskimoerne og andre raee Folkeslag, men hvis Gyldighed jeg her dog ikke kan godkjende, tilføjer han: »Dette tyder sikkerlig ikke hen paa, at Bearbejdelsen af det seige Been har krævet saamegen Besvær eller saa omhyggelig »slebne« Redskaber af Flinten, som Prof. *Steenstrup* forudsætter«. Misforstaaelsen er her flerdobbelt; jeg »forudsætter« aldeles ikke »slebne« Redskaber som nødvendige til Benets Bearbejdelse, endnu mindre »omhyggelig slebne«; jeg veed meget godt og har vistnok vist dette, at Ben kan sauges med simpel Flint og at det kan tilslibes; men et stort Antal af Ben- og Hjortetaksager have vist mig, at de vare forarbejdede med omhyggeligen slebne Redskaber, og det er noget andet. — Eskimoernes Bensager kunne vistnok lægges ved Siden af Urindvaanernes, men ere de tilsllebne eller tilskaarne? det er det ene Spørgsmaal, og kan dette i mindste Maade vise, om Ben bearbejdes lettere end *Flinten* til visse Redskaber eller ikke? det bliver det andet Spørgsmaal. Kun med *Flint* var Sammenligningen.

Endnu Eet: Om flere andre Oldforskere dele aldeles Professor *Worsaae's* Anskuelse om Benredskabers Ælde og lette Bearbejdelse, kan ikke faae Betydning for mig, med mindre jeg tillige bliver bekendt med deres Grunde. Ere disse de samme, som Prof. W.s, da forøges jo ikke Beviskraften derved, at Flere bruge dem.

**) Og da man i forrige Aar en halv Snes Mile fra Marburg (ligesom man maaskee tidligere paa andre Steder i Mellemtyskland havde fundet det Samme) fandt Affaldsdynger fra denne samme Kultur med en større Husdyrstand og med de selvsamme Former af Redskaber, som ved Pælebygningerne, var der da ikke ogsaa det samme større Talforhold af Bensager? Man sammenligne i næste Aargang af Oversigterne de Bemærkninger, jeg fremsatte i Selskabet, da jeg forelagde de mig af min Collega, Hr. Professor Dr. *Claudius* i Marburg, i et større Antal sendte Knokler fra *Wartenberg*, tilligemed nogle af de der fundne Sten- og Bensager.

Til disse tvende Forudsætninger, der, saalænge de ikke have noget fast at støtte sig til, maae gribe forstyrrende ind i den hele rolige Betragtning af Forholdene, knytter sig en tredie Ulempe i Drøftelsen, nemlig Kategorierne »Overgangsformer» og »Overgangstid», til hvilke, saa vidt jeg kan skjønne, alt uden videre henføres, som ikke passer til Hypotesen om Kulturens Tvedeling, som er for raat til at henregnes til den yngre fuldkomnere Kultur eller for velbearbejdet til at kunne henregnes til den barbariske Periode. »Overgange», som saadanne, forstyrre ikke, naar man først kjender nogle sikre Punkter, hvorfra eller hvorefter de føre, men derimod befinder man sig saare ilde med en fast Rubrik: »Overgange», uden saadanne Punkter, og det er jo netop om dem al Usikkerheden og al Striden er!

Til Slutning skylder jeg endnu følgende Bemærkning: Det er mig ikke ubekjendt, at Debatten imellem mig og min ærede Collega, Hr. Professor *Worsaae*, af de Allerfleste betragtes som en Strid imellem mig og Antiquarerne eller Oldforskerne ialmindelighed, men dette er ikke saa. Naar jeg saa ofte i det Foregaaende har brugt Udtrykket »enkelte», »nogle» eller »flere» Oldforskere, idet jeg har søgt at imødegaae hvad der efter min Mening var mindre rigtigt eller mindre bevisligt blevet fremsat, da har jeg hertil været fuldkommen berettiget. Det er nemlig ikke *alle* Oldforskere, der ubetinget eller betinget ville gaae ind paa Tvedelingen eller de for den fremsatte Grunde. For blot at holde mig til Fædrelandets egne Oldforskere, skal jeg gjøre opmærksom paa, at den ene af de to ved det Oldnordiske Museum ansatte Videnskabsmænd, Hr. Kammerraad og Secretær *Herbst*, bestemt udtaler sig imod den og de Grunde, der anføres for den; jeg skulde næsten ogsaa troe, at Hr. *Herbst* i de fleste Henseender seer Sagen fra samme Side, som jeg. Skjøndt jeg ikke er langt fra at lægge en særegen Vægt herpaa, da Hr. *Herbst* ifølge sin Stilling og sine Studier har en selvstændig Mening

om Sagen, fremhæver jeg det dog nærmest af ovenstaaende Aarsag. — Men hvad enten Hr. Directoren, Conferentsraad *Thomsen*, og de andre Herrer ved Museet for de nordiske Oldsager, Kammerraaderne *Herbst* og *Strunk*, have været eller ere enige eller uenige med mig i meget vigtige Punkter, skylder jeg dem Alle min oprigtige Tak for den velvillige Hjælp og Imødekommen, de i enhver Henseende have vist mig og mine Studier. Til Undskyldning — hvis den behøvedes — for al den Uleilighed, Naturforskeren har foraarsaget Oldforskerne, skal jeg kun anføre en Sætning af vort Selskabs sidstafdøde, navnkundige Secretær: »I det nittende Aarhundrede, mere end nogensinde før, er *Videnskaben kun een.*»

I Mødet var fremlagt:

Fra physikalisch ökonomische Gesellschaft i Königsberg.
Schriften. Erster Jahrgang. Zweite Abtheilung. Königsberg
1861.

Fra Prof. Dr. Rob. Caspary.

De Abietinearum Curr. floris feminei structuru morphologica.

Fra Academie der Wissenschaften i München.
Sitzungsberichte 1861. I. Hefte 1—3. München 1861.

Fra physicalisch-medicinische Gesellschaft i Würzburg.
Würzburger medicinische Zeitschrift II Bd. 3 & 4 Hefte. 1861.
— naturwissenschaftliche Zeitschrift II Bd. 1 Hefte. 1861.

Fra Dr. Moritz Schiff i Bern.

Neue Untersuchungen über den Einfluss des Nervus vagus auf die Magenthätigkeit. Bern 1860.

Fra Universitetet i Lund.

Lunds Universitets-Bibliotheks Accessions Katalog 1859. Lund
1860.